

ਸੰਪਾਦਕੀ : ਮੁਜ਼ਾਬਾ ਦੇ ਮਸਲੇ ਦੇ ਹਲ ਬਾਰੇ ਸਹੀ ਪਹੁੰਚ ਅਪਨਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ

ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਸਲੇ ਦੇ ਹਲ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਛੱਡੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹਦੀ ਸੀਮਾ ਇਹ ਮਿਥ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ 1978 ਵਾਲੀ ਹਾਲਤ ਵਾਪਸ ਆਏ। ਕਤਲਗਾਰ ਬੰਦ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਦਹਿਸ਼ਤ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਨ ਖਤਮ ਹੋਵੇ। ਬਾਕੀ ਜਿਥੇ ਤੱਕ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਸਲਿਆਂ ਦੇ ਹੱਲ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਹੈ, ਉਹ ਤਾਂ ਹੁਣ ਸ਼ਾਵ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮਸਲੇ ਸਿੱਧੇ ਜਿਸਟਮ ਦੀ ਦੇਣ ਹਨ ਤੇ ਜਿਸਟਮ ਖਤਮ ਕਰੋ ਬਿਨਾਂ ਉਹ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣੇ। ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਤਕਲੀਫਾਂ ਤਾਂ ਹਰ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਵੱਧਦੀਆਂ ਹੀ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਨਵੇਂ ਟੈਕਸ ਅਤੇ ਵਧ ਰਹੀ ਮਹਿੰਗਾਈ ਨੇ ਤਾਂ ਹੱਦ ਹੀ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਸੰਤਰਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੁਕ ਹਾਲੇ ਰੋਲ ਬਜਟ ਦਾ ਭਾਰ ਹੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਹੈ। ਆਮ ਬਜਟ ਨੂੰ ਕੀ ਭਾਰ ਪਾਉਣਾ ਹੈ, ਉਹ ਹਾਲੇ ਨਹੀਂ ਪਤਾ। ਇਸ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਮਸਲੇ ਦੀ ਗੱਲ ਜਦੋਂ ਛੱਡੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹਦੀ ਉਤਲੀ ਦਸੀ ਸੀਮਾ ਹੀ ਮਿਥ ਲਈ ਹੈ।

ਇਸ ਵੇਲੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਮਸਲਾ ਇੱਕ ਡੈਡਲਾਕ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਖੜਾ ਹੈ। ਸਾਰੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਪੱਖ ਦੱਸ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਬਾਦਲ ਦੇ ਅਕਾਲੀਦਲ ਵਲੋਂ ਮਸਲੇ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਚੌ ਪਹਿਲੀਆਂ ਪੰਜ ਸ਼ਰਤਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਅਸੰਹਿਮਤੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਕੀਤੀ ਸਕਦੀ। ਜੱਧਪੁਰ ਦੇ ਕੀਤੀਆਂ ਦੀ ਰਿਹਾਈ, ਫੌਜੀਆਂ ਦੀ ਬਹਾਲੀ, ਦਿਲੀ ਦੇ ਦੋਗਿਆਂ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾਵਾਂ, ਆਮ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਤੇ ਬੁਨੇ ਪੁਲਸ ਮੁਕਾਬਲੇ ਬੰਦ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਜਾਇਜ਼ ਮੰਗਾਂ ਹਨ। ਅਖੀਰ ਗੱਲ ਬਾਤ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਨ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਕੁਝ ਬੁਨਿਆਦੀ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਪੂਰਵ ਪੂਰਤੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਬਾਦਲ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਅਲੋਚਨਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦਾਂ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਬੰਦੋਸ਼ੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਕਤਲਾਂ ਬਾਰੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਜਥਾਨ ਖੜ੍ਹੇ ਦੇ ? ਇਹ ਅਲੋਚਨਾ ਵੀ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਵੀ ਸੱਚ ਹੈ ਜਦੋਂ ਬਾਦਲ ਦੇ ਹਿਮਤੀ, ਇਹ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਲੋਚਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਆਪਣੀ ਖੁੱਕਲ ਵਿਚ ਮੂੰਹ ਪਾ ਕੇ ਵੇਖਣ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਇਕੱਲੀ ਦਿਲੀ ਵਿਚ 1100 ਸਿਖ ਮਾਰੇ ਗਏ ਤਾਂ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਪਾਰਲੀ-ਮੈਂਟ ਵਲੋਂ ਵੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੰਸਥਾ ਵਲੋਂ ਇਕ ਵੀ ਸ਼ਬਦ ਹਮਦਰਦੀ ਨਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮਿਹਣੇ ਤਾਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਹੁਤਾ ਦਿਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰ ਮਸਲੇ ਦਾ ਹਲ ਅਸਲੀਅਤ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

... ਇਹਦੇ ਬਾਰੇ ਸਹੀ ਪਹੁੰਚ ਤਾਂ ਉਹੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਹੜੀ ਇਹ ਗਰੰਟੀ ਕਰਦੀ ਹੋਵੇ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅਤੇ ਸਿਖ ਬਾਕੀ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਬਿਨਾਂ ਸਹਿਮਤੀ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਗੁਜ਼ਾਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਇਕ ਧਿਰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਬਨਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਹੱਕ ਦੇ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵੀ ਇਹੋ ਹੱਕ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਉਤੇ

ਇਸ ਅੰਕ ਵਿਚ :— ਸੰਪਾਦਕੀ-ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਸਲੇ ਦੇ ਹੱਲ ਬਾਰੇ ਸਹੀ ਪਹੁੰਚ ਅਪਨਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।
○ ਸੰਪਾਦਕੀ ਟਿਪਣੀਆਂ, ○ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਅਤੇ ਦਲਿਤ ਸੰਘਰਸ਼, ○ ਅੱਜ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਕੁਝ ਸਿਆਸੀ ਮਸਲੇ,
○ ਕਹਾਣੀ-ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦ/ਮਿੱਤਰ ਸੁਨ ਮੀਤ, ○ ਪਾਠਕ ਲੇਖਕ ਫੋਰਮ : ਸਾਥੀ ਮਾਲਵਿੰਦਰ ਮਾਲੀ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਇਕ ਤੋ
ਲੇਖ, ○ ਸਾਥੀ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਲੇਖ, ○ ਚਿੱਠੀਆਂ : ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਬਲਦੇਵ ਬਾਂਵਾ।

ਸਵਾਲ ਕਰਨ ਕਿ ਉਹ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਸ ਨਕਸ਼ੇ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਵਸਦੇ ਹਨ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਸਿੱਖ ਹਨ ਭਾਵੇਂ ਹਿੰਦੂ ਹਨ ਕੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਪੁਛੀ ਜਾਏ ਕਿ ਨਾ, ਇਸੇ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਆਰਥਕ ਸਿਸਟਮ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ? ਹੁਣ ਜੁੱ ਗੱਲ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਕਹਿਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਵਾਲ ਜਵਾਬ ਕਰਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਗੋਲੀ ਨਾਲ ਦਬਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਗੋਲੀ ਨਾਲ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਾਰਾ ਪੰਜਾਬ ਖਾਹ ਮਖਾਹ ਸੂਲੀ ਉੱਤੇ ਟੰਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਤਾਵਰਨ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਲਈ ਅਤੇ ਡੈਡਲਾਕ ਨੂੰ ਤੋੜਣ ਲਈ ਗੱਲ ਬਾਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤੇ 'ਇਹ ਗੱਲ ਬਾਤ ਗੋਲਮੇਜ਼ ਤੋਂ ਹਿੰਦੂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ।

ਗੋਲਮੇਜ਼ ਉੱਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਅੰਕੌਲੀਆਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਇਕ ਧਿਰ ਦਾ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਹੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਤਕਦੀਰ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਥਕ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਵੀ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਹੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਪਿਛਲੇ 8-10 ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਨੇ (ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ) ਕਮਅਜ਼ ਕਮ ਇਹ ਸਾਬਤ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਮਹੱਤਤਾ ਰਖਣ ਵਾਲੀ ਧਿਰ ਹਨ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਭਵਿਖ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮਝੌਤੇ ਨੂੰ ਨੇਪੜੇ ਚਾੜ੍ਹਣ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਦਲੀਲ ਇਹ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੂ ਕ੍ਰਾਂਤੀਵਾਦੀਆਂ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਕੱਲ ਕੋਈ ਵੀ ਉਨਕੇ ਬੰਦੂਕਾਂ ਚੁੱਕ ਲਵੇਗਾ ਤੇ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕਰਨੀ ਪੁੱਛੇਗੀ। ਦਲੀਲ ਨੀਕ-ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਜੋ ਅਸਲੀਅਤ ਹੈ, ਉਹ ਮੰਨਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਪੰਥਕ ਕਮੇਟੀ 'ਕੋਈ ਵੀ' ਵਾਲੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਉਹਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇਕਰ ਕੋਟੜ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਗੋਲਮੇਜ਼ ਤੇ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਤੇ ਕੋਟੜ ਹਿੰਦੂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾਏ। (ਹਿੰਦੂ ਸਮਤੀਆਂ, ਭਾਰਤੀ ਜੰਤਾ ਪਾਰਟੀ ਆਦਿਕ ਇਹ ਸਭ ਇਸ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਆਂਦੀਆਂ ਹਨ)। ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਫਿਰਕਾ ਪ੍ਰਸਤੀ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰਾਂ ਵੀ ਗੋਲਮੇਜ਼ ਤੇ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਗੋਲਮੇਜ਼ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ, ਲੋਕਾਂ ਅਗੇ ਆਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਸੱਚ ਬੂਠ ਮੌਕਾ ਪ੍ਰਸਤੀ ਅਤੇ ਦਲੀਲ ਬੇਦਲੀਲ ਸੁਭ ਲੋਕਾਂ ਅਗੇ ਨੰਗੇ ਹੋਣ। ਗੋਲਮੇਜ਼ ਹੋਰ-ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੇ ਜਾਂ ਨਾ, ਕਮਅਜ਼ ਖਿਰਾਅ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰ ਮਦਦ ਕਰੇਗਾ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਘੁੰਮਣ ਹੋਈਆਂ ਬੈਠੀਆਂ ਹਨ। ਬੁਰਫ਼ ਕ੍ਰਿਸ਼ੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪਿਘਲਣੀ ਹੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ

ਪਿਛੋਂ ਸੁੱਝੀ ਗੱਲ : ਇਕ ਦੋਸਤ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਹੀ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਦੇਵੋ, ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਮਸਲਾ ਉਸ-ਵੇਲੇ ਤੱਕ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ, ਜਿੰਨੀ ਦੇਰ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਦਿਲੀ ਦੀ ਗੱਦੀ ਤੇ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਉਹਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦਾ ਬਦਲ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਉੱਜਾੜ ਕੇ ਹੀ ਲੈਣਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਜਵਾਬ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਸਲੇ ਦਾ ਹੱਲ ਜਲਦੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਰਾਜੀਵ ਦਾ ਗੱਦੀਓਂ ਲਹਿਣਾ ਵੀ ਜਲਦੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਸਮੇਤ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਭਲਾ ਹੈ।/ਗ. ਸ.

8 ਅਪਰੈਲ ਚੰਦੀਗੜ੍ਹ ਚੱਲੇ

8 ਅਪਰੈਲ 1929 ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਦਿਲੀ ਅਜੈਬਲੀ ਵਿਚ ਬੰਬ ਸੁੱਟਣ ਬਾਅਦ ਜੋ ਪਰਚਾ ਵੰਡਿਆ ਉਸਦਾ ਸਿਹਲੇਖ ਸੀ "ਬੋਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਨਾਣ ਲਈ ਗਰਜ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ"—ਅੱਜ ਦੇ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਥੱਲੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੱਸਲੇ ਦੇ ਹੱਲ ਲਈ ਤੇ ਸਾਧਾਰਨ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਉਹਨਾਂ ਤਕ ਪੁਚਾਣ ਲਈ ਇਨ-ਕਲਾਬੀ ਕੇਂਦਰ ਪੰਜਾਬ ਵਲੋਂ ਇਕ ਵਡੀ ਰੈਲੀ ਅਤੇ ਵਿਖਾਵਾ 8 ਅਪਰੈਲ ਨੂੰ ਜਥੇਬੰਦ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਖਾਵੇ ਤੋਂ ਵਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਜਣ ਦਾ ਸੱਦਾ ਹੈ। |ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ ਕਨਵੀਨਰ

ਸੰਪਾਦਕੀ ਟਿਪਣੀਆਂ

੦ ਵੀ. ਪੀ. ਸਿੰਘ ਜਦੋਂ ਬੋਲਦਾ ਹੈ, ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜਜ਼ਬਾਤਾਂ ਦੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਕਰਦਾ ਹੈ

ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਇਕ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਸਿਸਟਮ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਨੰਗਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਵੀ ਪੀ. ਸਿੰਘ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਕੁਮਿਕਾ ਨਿਭਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹਦੀ ਸਾਰੀ ਮੁਹਿੰਮ ਵਿਚ ਉਹਦੇ ਜਾਤੀ ਮਫਾਦ ਹਨ। ਉਹ ਰਾਜੀਵ ਦੀ ਥਾਂ ਆਪ ਭਾਰਤ ਦੀ ਗੱਦੀ ਤੇ ਬੈਠਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਕੋਈ ਇਲਜ਼ਾਮ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਤਾਕਤ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰਨਾ ਕੋਈ ਗੁਨਾਹ ਨਹੀਂ। ਤਰੇਵਿੰਦਰਮ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਜੋ ਉਹਨੇ ਤਕਰੀਰ ਕੀਤੀ ਤੇ ਜਿਹੜੇ ਨੁੱਕੜੇ ਉਠਾਏ, ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜਜ਼ਬਾਤ ਦੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

੦ 'ਰਾਜੀਵ ਹਟਾਉ' ਠੀਕ ਨਾਅਰਾ ਹੈ, ਪਰ ਰਾਜੀਵ ਤਾਂ ਹੀ ਹਟ ਸਕੇਗਾ ਜੇਕਰ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਜਮਹੂਰੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਏਕਤਾ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਲਈ 'ਰਾਜੀਵ ਹਟਾਉ' ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਵਲੋਂ ਵਿਰੋਧੀ ਜਮਹੂਰੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਸ ਵਿਚ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਤੇ ਏਕਤਾ ਕਰਨ ਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਬਦਲ ਦੇਣ।

੦ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਇਕ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਸਿਸਟਮ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜੋ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਦੇਣ ਹੈ। ਇਹ ਸਿਸਟਮ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਤਾਕਤ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

੦ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸਿਆਸੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਖਰਚ ਏਨਾ ਵਧਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਸਰਮਾਏਦਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਵੇਖਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਸਰਮਾਏਦਾਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਫੰਡ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਗੋਂ ਉਹਨਾਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਅਮਲ ਰੁਕਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

੦ ਕੌਣ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਬਦਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ? ਜੇ ਕੁਝ ਬੇਈਮਾਨ ਬੰਦੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਇਕ ਗਰੋਹ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਸਾਰੇ ਨੂੰ ਛਿੱਕੇ ਤੇ ਟੰਗ ਸਕਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕੀ ਇਮਾਨਦਾਰ ਬੰਦੇ ਇਕੱਠੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ? ਕੀ ਉਹ ਆਪਸ ਵਿਚ ਵੰਡੇ ਰਹਿਣਗੇ ਅਤੇ ਬੇਈਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਹਕੂਮਤ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦੇਂਦੇ ਰਹਿਣਗੇ? ਇਮਾਨਦਾਰ ਲੋਕ ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਥਾਂ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਦਾਰੇ ਵਿਚ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ

ਇਹ ਗੱਲ ਬੜੀ ਸੰਜੀਦਗੀ ਨਾਲ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

੦ ਪੰਜਾਬ ਬਾਰੇ ਜਦੋਂ ਰਾਜੀਵ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਤਿਵਾਦ ਵਿਰੁੱਧ ਉਠਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਇਹ ਗੱਲ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੇ ਮਕਾਨ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਮਕਾਨ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਪੁਲਸ ਅਤੇ ਫੌਜ ਦੇ ਜਵਾਨਾਂ ਦਾ ਪਹਿਰਾ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਸਲੇ ਸੰਗੀਨਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹਲ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਉਹ ਸਿਆਸੀ ਪਹਿਲਾ ਕਦਮੀ ਅਤੇ ਗਲਬਾਤ ਨਾਲ ਹੀ ਹਲ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

੦ ਰਾਜੀਵ ਇਕ ਸਿਰੇ ਦਾ ਬੇਈਮਾਨ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਹਿੱਤਾਂ ਲਈ ਉਹ ਹਰ ਵੱਡਾ ਝੂਠ ਬੋਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵੇਲੇ ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪਹਿਲੇ ਗੜਬੜ ਕਰਵਾਕੇ ਤੇ ਫੇਰ ਸਾਰੇ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਨੂੰ ਗੜਬੜ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਕਰਾਰ ਦੇ ਕੇ ਚੋਣਾਂ ਜਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਇਹ ਦਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੀ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਲਈ ਇਕ ਵੱਡਾ ਖਤਰਾ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹਦਾ ਅਗਲਾ ਕਦਮ ਫਾਸ਼ੀ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

੦ ਰਾਜ ਸਭਾ ਵਿਚ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਉਪਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਅਸਤੀਫੇ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦੇਣੀ ਪਈ ਹੈ, ਇਹ ਦਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਕੂਮਤੀ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਜਮਹੂਰੀ ਰਵਾਇਤਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਰੋਕਾਰ ਨਹੀਂ।

੦ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਗ਼ੈਰ ਕਾਂਗਰਸੀ ਹਕੂਮਤਾਂ ਹਨ, ਉਥੇ ਹਿੰਦੂ ਹੋਏ ਕਾਂਗਰਸੀਆਂ ਨੂੰ ਗਵਰਨਰ ਬਣਾ ਕੇ, ਰਾਜੀਵ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਵਲ ਕਦਮ ਚੁੱਕ ਰਿਹਾ ਹੈ।

੦ ਭੋਪਾਲ ਵਿਚ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹਨੇ ਦੇਸ਼ ਭਰਦੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਸੰਮੇਲਨ ਵਿਚ ਇਕੱਠਾ ਕਰਕੇ ਭਾਸ਼ਨ ਝਾੜਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਸੂਬਾਈ ਹਕੂਮਤਾਂ ਲਈ ਇਕ ਚਲੋਂਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਰਕੇ ਉਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸਲੀ ਹਕੂਮਤ ਕੇਂਦਰ ਦੀ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਵਾਰਨਿੰਗ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਗ਼ੈਰ ਕਾਂਗਰਸੀ ਹਕੂਮਤਾਂ ਆਪਣੇ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ ਬਣਾਓਗੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਕੇਂਦਰ ਕੋਲੋਂ ਕੋਈ ਉਮੀਦ ਨਾਂ ਰਖੋ ਕਿ ਉਹ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਤਕਲੀਫਾਂ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੇਗਾ।

੦ 1984 ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਬਹੁਮਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ, ਜਿਹੋ ਜਿਹੀ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਵੇਲੋ ਵੀ ਕਦੀ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਸੀ ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਕੁਝ ਚਿਰ ਬਾਅਦ ਹੀ ਇਸ ਪਾਰਟੀ

ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੈ - ਗਈ - ਹੈ ਕਿ - ਭੇਦੀਵੀ ਵਾਰ
 ਰਾਜੀਵ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਵਿਚ-ਕੁਬਦੀਲੀਆਂ
 ਕਰਨੀਆਂ ਪੈ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਹਾਲਤ ਹੁਣ ਇਹ ਪੁਜ
 ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਅੱਧੀ-ਰਾਤ ਵੇਲੇ ਬਦਲਾਏ
 ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪੁਰਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਲਾਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ
 ਨਵਿਆਂ ਨੂੰ ਬਾਪਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਣਾ
 ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਧੀ-ਰਾਤ ਵੇਲੇ ਸਿਰਫ ਚੌਰ ਜਹਿਨੀ-
 ਅਤ ਵਲੋਂ ਲੋਕ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ।

੦ ਆਓ ਇਸ ਕ੍ਰਿਸਟ ਸਿਸਟੇਮ ਨੂੰ ਇਸ
 ਕ੍ਰਿਸਟ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਬਦਲਣਾ ਵਾਂਗੋ ਸਾਰੇ ਇਕੱਠੇ
 ਚੋਣੀਏ।

ਵੈ. ਪੀ. ਸਿੰਘ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਜੀ ਆਇਆ
 ਆਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

੦ ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੋਲ ਸਿੰਘ ਹਾਲੇ ਵੀ ਸੱਚ
 ਨਹੀਂ ਬੋਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ।

ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੋਲ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਸਿਆਸੀ
 ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਇਕ ਝਾੜੂ ਬਰਦਾਰ ਕਿਸਮ ਦਾ
 ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੁਖ
 ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ, ਫੇਰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਦੇ
 ਤੌਰ ਤੇ ਫੇਰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਜਿਹੜਾ
 ਇਸ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪੁਚਾਇਆ ਹੈ,
 ਉਹ ਇਤਹਾਸ ਵਿਚ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਕਾਲੇ ਹਰਵਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ
 ਜਾਏਗਾ। ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪੰਜ ਛੇ
 ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿਚ ਇਹਨੇ ਆਪਣੀ ਤਸਵੀਰ ਲੋਕਾਂ ਅਗੇ
 ਸੁਧਾਰਨ ਦੀ ਇਕ ਨਾਕਾਮ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਡੇਰਾਮਾਂ
 ਰੱਚਦਾ ਰਿਹਾ ਕਿ ਰਾਜੀਵ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਉਹ
 ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ। ਰਾਜੀਵ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਕੀਤਾ
 ਕੁਝ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਚੋਂ ਡੇਰਾ ਸੀ ਜੇਕਰ ਕੁਝ ਕੀਤਾ
 ਤਾਂ ਕਿਧਰੇ ਪੰਨਸ਼ਨ ਹੀ ਨਾਂ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦੇ। ਹੁਣ ਇਹ
 ਸੀ ਮੈਨ ਜੈ ਕੋਈ ਕਿਤਾਬ ਲਿਖੇ ਰਹੇ ਨੇ। ਆਪਣੇ
 ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਕਿਧਰੇ ਕਿਧਰੇ ਇਹ ਅਖਬਾਰਾਂ
 ਨੂੰ ਇੰਟਰਵਿਊ ਹੀ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਇਹ ਕਰਨ
 ਲੱਗਾ ਸੀ, ਉਹ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਸੀ ਪਰ ਫੇਰ ਮੈਂ ਬੁੱਕ
 ਗਿਆ। ਮੈਂ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ
 ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਮੋਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ
 ਦੀ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਪਾਰਟੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਰ
 ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਬਣਨ
 ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਸੌਂਹ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਰਾਜੀਵ ਵਿਰੁਧ ਕੁਝ
 ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਜੀਵ ਦੀ ਮਾਂ
 ਦਾ ਇਰੋਸਾਨ ਨਹੀਂ ਭੁਲ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਬੇਜ਼ਮੀਰ
 ਜਿਹਾ ਬੰਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੋਈ ਕਿਤਾਬ ਲਿਖਕੇ ਕਿਹੜੇ

ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ?
 ੦ ਕੀ ਭਾਰਤੀ ਸਟੇਟ ਫਾਜ਼ੀਵਾਦ ਵਲ ਵੱਧ
 ਰਹੀ ਹੈ ?

ਸਮਤਾ - ਏ-ਇਸ ਅੰਕ-ਵਿਚ ਉਝਲੇ-ਵਿਸ਼ੇ-ਤੇ
 ਸਾਬੀ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਇਕ-ਲੇਖ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇਹ
 ਲੇਖ ਵਾਦ ਵਿਵਾਦ ਲਈ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨੁਕਤੇ ਜੋ
 ਇਸ ਲੇਖ ਵਿਚ ਉਠਾਏ ਗਏ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਉਤੇ ਸਹਿ-
 ਮਤ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਹੋਣ ਲਿਖੇ ਸਵਾਲ ਜੋ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ
 ਆਏ ਹਨ, ਉਹ ਮੈਂ ਸਮਤਾ ਦੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨਾਲ ਸਭ
 ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ-

(1) ਲੇਖ ਵਿਚ ਸਟੇਟ ਦੇ ਵੱਸੀ ਰੁਝਾਣਾ ਬਾਰੇ
 ਤਾਂ ਚਿੰਤਰ ਆਇਆ ਹੈ ਪਰ ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਭਾਰਤ
 ਦੀਆਂ ਜੋ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਕਵਾਇਤਾਂ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਿਲ-
 ਕਲ ਅਸਰ ਅੰਦਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ
 ਕਿ ਹਿੰਦੀ ਬੋਲਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਕਾਂਗਰਸ ਹਿੰਦੂ
 ਸਾਵਨਵਾਦ ਨੂੰ ਸਹਿ ਦੇ ਕੇ ਫਾਜ਼ੀ ਰੁਝਾਣ ਕਾਇਮ ਕਰੇਗੀ,
 ਪਰ ਹਿੰਦੀ ਬੋਲਦਾ ਇਲਾਕਾ ਹੀ ਸਾਰਾ ਭਾਰਤ ਨਹੀਂ।
 ਕੇਰਲਾ, ਬੰਗਾਲ, ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ, ਕਰਨਾਟਕ, ਆਂਧਰਾ,
 ਤਾਮਿਲਨਾਡੁ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਹਿੰਦੂ-ਗੋਰੀ-ਦੇ
 ਹਨ। ਕੀ ਉਹ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂ ਸਾਵਨਵਾਦ ਨੂੰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ
 ਵਧੂਨ ਦੇਣਗੇ। ਕੀ ਉਹ Resistance ਦੀਆਂ
 ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਂਦੇ? ਕੀ Resistance
 ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਸਿਰਫ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੇ ਲੋਕ ਹੀ
 ਹਨ? ਕੀ ਅਸੀਂ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੇ ਸਾਵਨਵਾਦ ਅਤੇ
 ਪੁਨਰਵਾਦ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਅੰਦਾਜ਼ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ? ਕੀ
 ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦਾ ਸਾਵਨਵਾਦ ਹਿੰਦੂ ਸਾਵਨਵਾਦ ਨੂੰ
 ਵਧਾਉਣ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ?

ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਸਾਵਨਵਾਦ, ਜੋ ਬਾਅਦ
 ਵਿਚ ਫਾਜ਼ੀਵਾਦ ਵਿਚ ਬਦਲ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉਹਦੇ ਵਿਰਧ
 ਲੜਣ ਦੀ ਜੋ ਵੀ ਯੁੱਧ ਨੀਤੀ ਬਣਾਈ ਜਾਏ, ਉਸ ਵਿਚ
 ਇਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਘੱਟ
 ਗਿਣਤੀ ਦੀਆਂ ਕੌਮੀਅਤਾਂ ਜੋ ਆਪਣੀ ਪਹਿਚਾਣ
 ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ, ਆਪਣੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਕਾਇਮ
 ਰੱਖਣ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ
 ਕੌਮਿਊਨਿਸਟ-ਇਨਕਲਾਬੀ ਉਸ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਅਗਵ-ਉ
 ਦਸਤੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਹੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਜੇਕਰ
 ਜਨੂਟਵਾਦ ਦੇ ਨਾਂ ਤੋਂ ਲੜਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਹਰ ਹਾਲਤ
 ਵਿਚ ਇਹਦੀ ਸਫਲਤਾ ਚਿੰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ
 ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਸੰਘਰਸ਼ ਫਲਸਫੇ ਦੇ ਅੰਦਰਭਾ ਵਿਚ ਫਾਜ਼ੀ
 ਰੁਝਾਣ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਜਿਸੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਗੱਲੀਆਂ
 ਨਾਲ ਬੰਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

/ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ

ਸੰਖੇਪ ਟਿੱਪਣੀਆਂ

੦ ਜਦੋਂ ਕੋਈ-ਗੁੱਡਾ ਗਰੋਹ ਕੰਮਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹਦੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਇਕ ਮਿਥਿਆ ਹੋਇਆ ਤਰੀਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਬੌਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਬੰਦਾ ਪਿਛੇ ਖਲੋ ਕੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਗੁਮਾਸਤੋਂ ਸ਼ਿਕਾਰ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਗੁੱਡੇ ਗਰੋਹ ਨੇ ਰਾਜ ਸਭਾ ਵਿਚ ਬਿਲਕੁਲ ਸੰਦਰਭਾਂ ਉੱਪਰ ਅਪਣਾਇਆ ਹੈ। ਹਮਲਾ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਸੋਧਿਆ ਗਿਆ ਉਹ ਭਾਰਤ ਦਾ ਉਪ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੀ ਪੱਦਵੀ ਕਰਕੇ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦਾ ਚੇਅਰਮੈਨ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਡਾਕਟਰ ਐਸ. ਡੀ. ਸ਼ਰਮਾ ਸੀ। ਗੁਮਾਸਤੋਂ ਭਜਨ ਲਾਲ, ਕਾਜੇਸ਼ ਪ੍ਰਾਇਲਟ ਅਤੇ ਸਾਲਵੇ ਸਨ। ਬੌਸ ਬਾਰੋ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਸਿਵਾ ਹੋਰ ਕੌਣ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ?

੦ ਇਕ ਖਬਰ ਅਨੁਸਾਰ ਅਫਗਾਨਸਤਾਨ ਵਿਚੋਂ ਰੂਸ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਬਾਹਰ ਕਢਵਾਉਣ ਵਿਚ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਬੜਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਇਕ ਕਾਰਟੂਨ ਵਾਲੇ ਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਾਰਟੂਨ-ਬਣਾਉਂਦਿਆਂ ਹਿੰਦਿਆਂ ਰਾਜੀਵ-ਗਾਂਧੀ ਕੋਲੋਂ ਪੁਛਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਲੰਕਾ ਵਿਚੋਂ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜਾਂ ਕਢਵਾਉਣ ਵਿਚ ਕੌਣੋਂ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣਗੇ?

ਅਸੀਂ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹਾਂ

੦ ਹਰ ਇਕ ਪਿੰਡ ਲਈ ਸੜਕ, ਬਿਜਲੀ ਅਤੇ

ਪਾਣੀ ਦੀ ਸਹੂਲਤ। ਨਵੇਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹਰ ਇਕ ਪਿੰਡ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਸਹੂਲਤ ਪ੍ਰਚਾਈ ਜਾਏ।

੦ ਸਾਰੇ ਕਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਵਾਪਸੀ ਹੋਵੇ ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਹੀ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਲਗਾਏ ਗਏ ਹਨ।

੦ ਸਨਅਤੀ ਵਿਕਾਸ-ਮੁਨਾਫੇ ਲਈ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਦੇਣੀ ਹੈ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਏ।

੦ ਬ੍ਰਹਮਚਰੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਸਰਮਾਇਆ ਅਤੇ ਟੈਕ-ਨੋਲਜੀ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਾਧਾਰਨ ਲੋੜਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਲਿਆਇਆ ਜਾਏ ਨਾ ਕਿ ਵੱਡੇ ਸਰਮਾਏਦਾਰਾਂ ਦੀ ਬਾਈਵਾਲੀ ਪਾ ਕੇ ਬਾਹਰਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਰਮਾਏਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲੁੱਟ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿਤੀ ਜਾਏ ਲੁੱਟ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿਤੀ ਜਾਏ।

੦ ਸੱਕਾ ਰਾਹਤ ਲਈ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਜਾਣ ਤੇ ਜ਼ਮੀਨੀ ਸੁਧਾਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਕਿ ਕੁਦਰਤੀ ਆਫ਼ਤਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਿਸਾਨ ਆਪ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣ। ਖੇਤ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਉਜਾਰਤ ਮਿਲੇ।

੦ ਚੋਣਾਂ ਸਿਸਟਮ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਪੰਜਾ ਅਤੇ ਬੁਰਫ਼ਾਗੋਰਦੀ ਚੋਣ ਨਤੀਜਿਆਂ ਉੱਤੇ ਅੰਸਰ ਨਾ ਪਾਵੇ।

0

ਪੰਜਾਬ ਬਾਰੇ ਗ਼ੱਲਤ ਫ਼ਹਿਮੀ ਜਾਂ ਭੁੱਲੇਖੇ

ਡਾਕਟਰ ਰੌਸ਼ਨ ਲਾਲ ਅਹੂਜਾ ਸਾਡੇ ਬਹੁਤ ਵਡੇ ਲਿਖਾਰੀ ਅਤੇ ਆਲੋਚਕ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਚਿਠੀ ਸਮਤਾਂ ਦੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਸਾਂਝੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਸੰਪਾਦਕ

ਸੰਨ 1966 ਦੇ ਸਰਦੀ ਦੇ ਮੌਸਮ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਇਕ ਵੱਖਰਾ ਸੂਬਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਨਵੇਂ ਸਾਲ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਬਣਾਏ ਗਏ। ਪੰਜਾਬੀ ਜੌਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੋਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਾਜ਼ਮੀ ਕਰ ਦਿਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਹਰ ਇਕ ਪੰਜਾਬੀ ਤਿੰਨ ਭਾਸ਼ਾ ਪੜ੍ਹਦਾ ਸੀ-ਪੰਜਾਬੀ, ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ। ਹੁਣ ਮਿਡਲ ਤਕ, ਫਿਰ ਦਸਵੀਂ ਤਕ ਅਤੇ ਅਜ ਕਲ ਬੀ. ਏ. ਤਕ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਜੇ ਬੱਚਾ ਪੰਜਾਬੀ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵਡਾ ਹੋ ਕੇ ਨੌਕਰੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦੀ। ਇਕ ਮੋਰਾ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਦਿਲੀ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਆਉਣਾ ਤੇ ਪੜ੍ਹਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਕੋਈ ਵੀ ਸਕੂਲ ਉਸ ਨੂੰ ਦਾਖਲਾ

ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਸਕੂਲਾਂ ਨੇ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਦਾਖਲ ਨਾ ਕੀਤਾ। ਫਿਰ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਕਿਹਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਗੋਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਨਿਰਮਲ ਬੁਧਨਾਮੀ ਕਰਨੀ ਹੈ।

ਕਈ ਹੋਰ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਬਾਰੇ ਇਹ ਭੁੱਲੇਖਾ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਨ 1951 ਤੋਂ 1961 ਵਿਚ ਹੋਈ ਮਰਦਮ ਸ਼ੁਮਾਰੀ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਪੰਜਾਬੀ ਨਹੀਂ ਲਿਖਵਾਈ। ਜਦ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਨਾ ਠਾਣ ਦੀ ਸੋਚਣ ਲੱਗਾ ("ਹਮਦਰਦ" ਜੀ ਦੀ ਗਵਾਈ) ਤਾਂ ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ ਅੰਬਾਲੇ ਤੋਂ ਦੱਖਣ ਵਲ ਅਤੇ ਅੰਬਾਲੇ ਤੋਂ

ਪ੍ਰਰਬ ਵਲ ਭੇਜੇ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਉਥੋਂ ਆਥਾਦ ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਥਾਨਕ ਦਬਾ ਹੇਠ ਆ ਕੇ ਅਤੇ ਸ਼ਰਣ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਅਹਿਸਾਨ ਦੇ ਕਾਰਣ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਨਾ ਮਨਵਾ ਸਕੇ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਲੀਡਰਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਦਾ ਕਰ ਕੇ ਪਾਨੀਪਤ, ਕਥਨਾਲ

ਜਗਾਧਰੀ, ਕਰੂਖੇਤਰ ਅਤੇ ਸੱਲਣ ਭੇਜ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਿਗਾਨਾ ਬਣਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗਿਲਾ ਕਰਨਾ ਗਲਤ ਤੇ ਅਤਰਕ ਹੈ।

ਰ. ਲ. ਆਹੂਜਾ

0

1987 ਦੀ ਚੋਣਵੀਂ ਕਹਾਣੀ

ਸੰਪਾਦਕ : ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ

ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਸਾਲ 1987 ਵਿਚ ਆਰਸੀ, ਲੋਅ, ਸਿਰਜਨਾ, ਪ੍ਰੀਤ ਲੜੀ, ਅੰਗ ਸੰਗ, ਸਮਤਾ, ਸਿਰਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਰਦਲ ਵਿਚ ਛਪੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਦਸ ਚੋਣਵੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ :-

ਲਾਮ-ਮਿੱਤਰੇ ਸੈਨ ਮੀਤ, ਕੰਬਰਾਂ ਤੋਂ ਸਿਵਿਆਂ ਨੂੰ-ਰਘਬੀਰ ਢੰਡ

ਨਦੀਣ-ਰੰਜੀਤ ਰਾਹੀ ਮੰਡੀ ਦੀ ਸਰਕਾਰ-ਮੁਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੋਸਾਝ

ਬੇਕਾਰੀ : ਇਕੋ ਅੰਤ - ਸੁਖਬੀਰ ਗੰਡੋਏ-ਨਿਪੁੰਦਰ ਰਤਨ

ਕਿਸੇ ਮਿੱਠੀ ਹਵਾ ਦਾ ਬੁੱਲਾ—ਜਗਜੀਤ ਸਪੈਸ਼ਲ ਕੋਰਟ—ਦਲਬੀਰ ਚੇਤਨ

ਟੁੱਟੇ ਤਾਰੇ—ਮੁਖਤਾਰ ਗਿਲ ਨਾ ਮਾਰੋ—ਅਜੀਤ ਕੌਰ

ਸਫੇ 152—ਪੇਪਰ ਬੈਕ ਕੀਮਤ 10 ਰੁਪਏ

ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ ਯਾਦਗਾਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਵਲੋਂ ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਛਾਪੀ ਗਈ ਹੈ।

1987 ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਕਵਿਤਾ

ਸੰਪਾਦਕ : ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ

ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਸਾਲ 1987 ਵਿਚ ਆਰਸੀ, ਲੋਅ, ਸਿਰਜਨਾ, ਪ੍ਰੀਤ ਲੜੀ, ਅੰਗ ਸੰਗ, ਸਮਤਾ, ਸਿਰਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਰਦਲ ਵਿਚ ਛਪੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਚੋਣਵੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ :-

ਸਫੇ 128—ਪੇਪਰ ਬੈਕ ਕੀਮਤ 10 ਰੁਪਏ

ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ ਯਾਦਗਾਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਵਲੋਂ ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਛਾਪੀ ਗਈ ਹੈ।

ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਅਤੇ ਦਲਿਤ ਸੰਘਰਸ਼

- ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ

ਸਾਨੂੰ ਡਾ. ਹਰਅੰਜਲ ਕੌਰ ਹੋਰਾਂ ਦਾ ਇਕ ਲੰਮਾ ਲੇਖ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਵਲੋਂ ਸਮਤਾ 'ਚ ਛਪੇ ਪ੍ਰੋ. ਰਨਧੀਰ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਲੇਖ ਦੇ ਉਤਰ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹੋ ਲੇਖ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜਨਤਕ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿਚ ਵੀ ਕਿਸ਼ਤਵਾਰ ਛਪਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਲੇਖ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰੋ. ਰਨਧੀਰ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਲੈ ਆਂਦਾ ਹੈ, ਇਸਨੂੰ ਥਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਪੂਰੇ ਦਾ ਪੂਰਾ ਸਮਤਾ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਛਪ ਸਕਦੇ ਪਰ ਇਹਦੇ ਵਿਚ ਮੁਖ-ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਜੋ ਉਠਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੰਖੇਪ ਵਿਚ ਟਿਪਣੀ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਸਾਡਾ ਇਹ ਮੱਤ ਹੈ ਕਿ ਦਲਿਤ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੱਦੀਆਂ ਉੱਚ ਜਾਤੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਮੈਲਾ ਸਿਰਾ ਤੇ ਢੇਕਿਆ ਹੈ ਤੇ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੀ ਜ਼ਿਲਤ ਸਹੀ ਹੈ, ਉਹ ਆਪਣੀ ਮੁਕਤੀ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਬੜੀ ਸ਼ਿਦਤ ਨਾਲ ਅਗੇ ਆਏ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਇਕ ਬੜੀ ਸੁਭਾਗੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਸਮੁੱਚੀ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਹਿਸਿਆਂ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਮੁਕਤੀ ਲਈ ਜੋ ਸੰਘਰਸ਼ ਲੜ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਹ ਸੰਘਰਸ਼ ਉਸੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਇਹ ਸੰਘਰਸ਼ ਲੜ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੋਸਤਾਂ ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਹੋਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਡਾ. ਹਰਅੰਜਲ ਕੌਰ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਪਹੁੰਚ 'ਦਲਿਤ ਸ਼ਾਵਨਵਾਦ' ਨਾਲ ਰੰਗੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਉਹ ਦੱਬੇ ਕੁਚਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮੁੱਕਤੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਹਦਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੁੱਕਤੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਦੀ ਸਿਰਫ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਹੀ ਅਜ਼ਾਬਦਾਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਕੋਈ ਹੋਰ ਆਪਣੀ ਸੋਚ ਅਨੁਸਾਰ ਲੜ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਿਰਫ ਝੱਖ ਹੀ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਅਤੇ ਇਹਦੇ ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਪੈਦਾਵਾਰੀ ਸਾਧਨਾਂ ਅਤੇ ਆਰਥਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕੀ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਰਿਸ਼ਤੇ ਬਦਲ ਰਹੇ ਹਨ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਨਵੇਂ ਨਵੇਂ ਰੂਪ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਰੋਕਾਰ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ। ਉਹ ਮਸਲੇ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਇਕੋ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਹੈ 'ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ' ਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਭਾਵੇਂ ਨੰਮੂਦਰੀਪਾਦ ਹੈ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਪਾਂਡਾ, ਉਹ ਸਭ ਇਕੋ ਰੱਸੇ ਬੰਨਣੇ ਯੋਗ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ' ਆਪਣੇ ਆਖ ਵਿਚ ਇਕ ਗ਼ਲਤ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਹੈ। ਇਹਨੂੰ 'ਮਨੁੱਵਾਦ'

ਕਹਿਣਾ ਉਚਿਤ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਸਨੇ ਵਰਗਾਂ ਅਤੇ ਜਾਤਾਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉੱਥੇ ਮੈਂ ਇਹੋ ਸਮਝਦਾਂ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਦਲਿਤ ਸ਼ਾਵਨਵਾਦੀਆਂ ਵਲੋਂ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਏ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਚੁੱਟ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਜਾਤ ਪਾਤ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ, ਸਿਰਫ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤੇ ਦਲਿਤਾਂ ਨੂੰ ਉੱਤੇ ਲਿਆਉਣਾ ਹੈ ਤੇ ਦਲਿਤ ਭਾਵੇਂ ਜਗਜੀਵਨ ਰਾਮ ਵਰਗੇ ਹੀ ਹੋਣ ਉਹ ਸਹੀ ਹੀ ਹੋਣਗੇ। ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਕਿਉਂਕਿ ਦਲਿਤ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਇਸ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਇਸ ਲਈ ਡਾ. ਹਰਅੰਜਲ ਕੌਰ ਦਾ ਵੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦਲਿਤ ਵਰਗ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਤੌੜਾ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਉਤੇ ਹੀ ਝੜਦਾ ਹੈ। ਲੇਖਾਂ ਦੇ ਲੇਖ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਨੂੰ ਮੋਹਣੇ ਮਾਰਦੇ ਲਿਖੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਦਲਿਤਾਂ ਦੀ ਜੋ ਦੁਰਗੱਤੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਹਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਹੀ ਹਨ। ਦਲਿਤਾਂ ਦੇ ਵੱਟ ਬੈਂਕ ਨੂੰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਲਿਤ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਆਗੂ ਵਿਕਾਊ ਮਾਲ ਬਣਕੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਵਰਗ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਿਤਾਂ ਨੂੰ ਲਿਤਾੜਦੇ ਹੋਏ ਅਗੇ ਵਧੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਲਿਖਣ ਦਾ ਦਲਿਤ ਸਮਾਜ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਵਿਹਲ ਨਹੀਂ। ਨੰਮੂਦਰੀਬਾਦ ਗ਼ਲਤ ਹੈ। ਰਾਜੇਸ਼ਵਰ ਰਾਓ ਗ਼ਲਤ ਹੈ। ਨਾਗੀ ਰੰਡੀ ਗ਼ਦਾਰ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹਨ (ਜਾਂ ਸਨ)। ਇਹ ਸ਼ੇਤੁੰਗਪਣ ਕੋਈ ਅਚਾਨਕ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਗ਼ਲਤ ਚੋਟ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਦੀ ਹੀ ਦੇਣ ਹੈ। ਚੋਟ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਜਾਤ ਪਾਤ ਵਾਲਾ ਸਮਾਜ ਮੁਕਾਣਾ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਮੁਕਾਣੇ ਹਨ। ਦਲਿਤ ਵਰਗ ਦੇ ਸੁਹਿਰਦ ਆਗੂਆਂ ਦਾ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣਾ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਮੰਨੂੰਵਾਦ (ਜਾਤਪਾਤਵਾਦ) ਅਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ ਨਾ ਹੀ ਇਕੋ ਹਨ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਇਕ ਸਿੱਕੇ ਦੇ ਦੋ ਪਾਸੇ ਹਨ। ਸਮਾਜਕ ਸਾਂਇਸ਼ ਦੀਆਂ ਇਹ ਮੁੱਢਲੀਆਂ ਸਚਾਈਆਂ ਸਮਝਣੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ ਜਾਤਪਾਤਵਾਦ ਦੀ ਦੇਣ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਤਰੀ-ਵਾਦ, ਜੱਟਵਾਦ ਵੀ ਜਾਤਪਾਤਵਾਦ ਦੀ ਦੇਣ ਹਨ। ਦਮਨ ਸਿਰਫ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਵਡੇ ਖੱਤਰੀ ਵੀ ਕਰਦੇ, ਹਨ ਤੇ ਵਡੇ ਜੱਟ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੱਟਵਾਦ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ ਦੀ ਦੇਣ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਜਾਤਪਾਤਵਾਦ ਦੀ ਦੇਣ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜਾਤ ਵਾਲੀ ਫੂਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਜੱਟਾਂ ਵਿਚ ਹੈ।

ਡਾ. ਹਰਅੰਜਲ ਕੌਰ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਨੁੱਕਤਾ ਹੈ ਕਿ

ਕੌਮੀਅਤਾਂ ਜਾਂ ਕੌਮਾਂ ਦਾ ਮਸਲਾ ਜ਼ਰੂਰ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਹੱਲ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਸਿਰਫ ਰੂਸ ਦੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਤਾਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਰੂਸ ਨੂੰ ਸਾਥੀ ਲੈਨਿਨ ਵਰਗੇ ਆਗੂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਮਿਲੀ। ਸਾਥੀ ਲੈਨਿਨ ਰੂਸ ਦੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਕੌਮੀਅਤਾਂ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਤੇ ਉਮੰਗਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਰੂਸ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਏਕਤਾ ਤਾਂ ਹੀ ਰਹੇਗੀ ਜੇਕਰ ਛੋਟੀਆਂ ਕੌਮੀਅਤਾਂ ਦੀ ਸਥਾਨਕ ਅਤੇ ਸਭਿਅਕਤਾ ਦੀ ਰਖਵਾਲੀ ਕੀਤੀ ਜੇ ਰਹੀ। ਇਹ ਹਰ-ਅੰਜਲ ਕੌਮ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਗਿਲਾ ਹੋ ਕੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਲੈਨਿਨ ਦੀ ਇਸ ਸੁਝਾਈ 'ਸੁਚਾਈ ਨੂੰ ਭੁਲ ਗਏ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ 'ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਵੱਖ ਵੱਖ ਕੌਮੀਅਤਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਪਹਿਚਾਣ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਤਾਂ ਕੀ ਕਰਨੀ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਉਹਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ, ਗੁਜਰਾਤੀਆਂ, ਤੀਬਤੀਆਂ, ਝਾੜਖੰਡ, ਉਤਰਖੰਡ ਆਦਿ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਸੋ ਇਹ ਹਰਮੰਜਲ ਕੌਮ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਕਮਿਊਨਿਸਟ' ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਇਨਕਲਾਬੀ ਹਲਕਿਆਂ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਵਾਦਵਿਵਾਦ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅਗਵਾਈ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕੇ। ਇਹ ਅਗਵਾਈ ਦੇਣੀ ਬਣਦੀ ਸੀ ਪਰ ਜੇ ਇਹ ਅਗਵਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂ ਸਕੀ ਤਾਂ ਇਹਨੂੰ ਹੋਰ ਅਗਵਾਈ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹਦੇ ਇਹ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਕਿ ਹੋਰਨਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਚੱਲ ਰਹੇ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਅਨੁਵਾਹ ਪ੍ਰਸਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਏ। ਇਹ ਦੋਖਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਚੱਲ ਰਹੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਜਾਂ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਚੱਲਾ ਰਹੇ ਆਗੂਆਂ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਸੋ ਚੰਟ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਕੀ ਹਨ? ਕੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੱਖ ਉਹਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ? ਸਾਨੂੰ ਵੇਖਣਾ ਪਏਗਾ ਕਿ ਸੰਘਰਸ਼ ਚੱਲਾ ਰਹੇ ਆਗੂਆਂ ਦਾ ਦਿਲਾਨੀਆਂ ਚੰਟ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਤੇ ਅਸਲ ਚੰਟ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਕੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਖਾੜਕੂਆਂ ਦਾ ਜੋ ਸੰਘਰਸ਼ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੌਮੀਅਤ ਦੀ ਸਰਦਾਰੀ ਕਾਇਮ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇਕ ਠੇਡਵਾਦੀ ਧਾਰਮਕ ਸਟੇਟ (ਖਾਲਿਸਤਾਨ) ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ। ਕੇਂਦਰ ਦੀ ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਾਸਨਵਾਦੀ ਸਟੇਟ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਸਾਰੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਖਾਲਿਸਤਾਨੀ ਵਾਸੀ ਗਰਹਾਂ ਬਾਰੇ ਖਬਰਦਾਰ ਰੱਖਣ। ਇਹਨਾਂ ਪਿਛਲੇ ਦਸ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਵਾਸੀ ਗਰਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਵੀ ਕੰਮ ਕਾਬਲਤ ਝਾਰੀਫ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਸਿਰਫ ਆਪ ਵੀ ਮਰੇ ਹਨ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾਰਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਹਰਮੰਜਲ ਕੌਮ

ਹੋਰਾਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਗਿਲਾ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਕੌਮੀਅਤਾਂ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿਚ ਅਗਵਾਈ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕੇ, ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਇਹ ਧਾਰਨਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹੋਰਨਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਚੱਲ ਰਹੇ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਨਾ ਕਰੀਏ, ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ। ਗਲਤੀਆਂ ਤੇ ਸਿਖਰੇ ਅਗਲੇ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਲਈ ਤਿਆਰੀ ਕਰਨੀ ਇਕ ਸਹੀ ਪ੍ਰੀਤਭਾ ਹੈ ਪਰ ਕਿਸੇ ਅੰਨੇ ਖੂਹ ਵਿਚ ਡਿੱਗ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗਰਬ ਕਰ ਲੈਣਾ ਉਹੀ ਸਿਆਣਪ ਨਹੀਂ। ਹਰਮੰਜਲ ਕੌਮ ਹੋਰਾਂ ਦਾ ਦੂਜਾ ਗਿਲਾ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਵਿਰੁਧ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜਨਸੰਘੀਆਂ ਜਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਸੰਘੀਆਂ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਜਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਹਿੰਦੂ-ਫਿਰਕਾ ਪ੍ਰਸਤੀ ਦੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਕਾਗਰਸ ਜਨਤਾ ਆਦਿਕ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਰਕਾ ਪ੍ਰਸਤੀ ਤੋਂ ਬਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਤੇ 'ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ' ਭਾਰੂ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਕਾਰਨ ਵੱਡੇ ਉਹ ਇਸ਼ਾਰਾ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ' ਵਿਚ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ ਕਾਇਮ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਿਰਫ ਧਰਮ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੋਂ ਹਿੰਦੂਵਾਦ, ਸਿਖਵਾਦ, ਮੁਸਲਿਮਵਾਦ, ਇਸਾਈਵਾਦ ਆਦਿਕ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਥੇ ਮੈਂ ਹਰਮੰਜਲ ਕੌਮ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਦਿਆਂ ਕਿ ਫੋਲੋਸਫੇ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਹਰ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਧਰਮ ਆਧਾਰਤ ਸਿਆਸਤ ਦਾ ਵਿਰੋਧੀ ਰੋਵੇਗਾ। ਜਨਸੰਘੀਆਂ, ਅੰਕਲੀਆਂ, ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗੀਆਂ ਆਦਿਕ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਇਸੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੋਲਾਨੀਆਂ ਧਰਮ ਆਧਾਰਤ ਪਾਰਟੀਆਂ ਹਨ। ਕਾਗਰਸ, ਜਨਤਾ ਆਦਿਕ ਧਰਮ ਨੂੰ ਵੱਟੇ ਲਈ ਮੌਕਪ੍ਰਸਤੀ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸਤਮਾਲ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਹੋਰ ਧਰਮਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਵਰਤਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਉਸ ਪ੍ਰੀਤਭੇ ਤੋਂ ਕਰਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਕਾਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਮੌਕਾ-ਪ੍ਰਸਤੀ ਦੀ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਕੀ ਮਿਸਾਲ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਦਲਿਤ ਵਰਗ ਨੂੰ ਹਰ ਹੀਲੇ ਵੱਟ ਬੋਕ ਲਈ ਵੇਚ-ਤਿਆ ਹੈ, ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਵੀ ਡਾਕਟਰ ਅੰਬੇਦਕਾਰ ਹੋਰਾਂ ਕੋਲੋਂ ਬਣਵਾਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਧਾਨ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਹਰ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਵਿਚ ਧਰਮ ਅਤੇ ਜਾਤ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਰੱਖੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਪਹਿਚਾਣ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ (ਤੁਹਾਡੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ) ਦੀਆਂ ਸੋਝੀ ਹਨ। ਮੇਰਾ ਗਿਲਾ ਹੈ ਕਿ ਦਲਿਤ ਅੰਦੋਲਨ ਇਸ ਜ਼ਰੂਰੀ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕਦਾ? ਇਥੋਂ ਦਲਿਤ ਵਰਗ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਦੀ ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਜ਼ਾਹਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਇਸੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ

ਆਪਣੀ ਵੱਖਰੀ ਪਹਿਚਾਣ ਰੱਖ ਕੇ 'ਰਿਸ਼ੇ' ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੌਰ ਤੇ ਬਦਲਣ ਵਿਚ ਸੁਹਿਰਬ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਸਮਝਦੇ ਨੇ ਕਿ ਉਹੀ ਦੱਬੇ ਕੁੱਚਲੇ ਹਨ, ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਹੀ ਬੁੱਧਮਣ ਹਨ ਤੇ ਜੰਨੇ ਦੇ ਬੁਲੇ ਝੂਠੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਦਲਿਤ ਲਹਿਰ ਨਾ ਹੀ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚੋਂ ਜਗਜੀਵਨ ਰਾਮਾਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਨਾ ਹੀ ਦੁਸ਼ਰੇ ਵਰਗੇ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰੇ ਨਬ ਰਾਮਾਂ ਦੀ। ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਲਹਿਰ ਦੇ ਚੋਟ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਅਤੇ ਦਲਿਤ ਲਹਿਰ ਦੇ ਚੋਟ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਵਿਚ ਇਥੇ ਵੱਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਹਰਅੰਜਲ ਕੌਰ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਹੋਰ ਵੀ ਨੁੱਕਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਵਰਤਾਰੇ ਬਾਰੇ ਉਠਾਏ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਬਹੁਤ ਵਾਰ ਆਪਣੀਆਂ ਸਿਧਾਂਤਕ ਕੱਚ-ਆਈਆਂ ਕਰਕੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਨਬਥ ਤੇ ਸਹੀ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕੇ। ਪਰ ਇਹਦਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਹਰ ਗੁਲਤ ਵਰਤਾਰੇ ਦਾ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਿਮੋਵਾਕ ਨਹਿਰਾਇਆ ਜਾਏ ਕਿ ਉਹ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਜਾਗੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ? ਡਾਕਟਰ ਹਰਅੰਜਲ ਕੌਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਡਾਕਟਰ ਅੰਬੇਦਕਾਰ ਦੇ ਦੱਬੇ ਕੁੱਚਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪੁੱਗਾਂ ਅਤੇ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਦੇ ਸਮਾਜਕ ਵਿਗਿਆਨ ਨੂੰ ਮਿਲਾ ਕੇ

ਦਲਿਤ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਸਮੁੱਚੇ ਦੱਬੇ ਕੁੱਚਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਨਾਲ ਜੋੜੇ। ਚੋਟ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਇਸ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਹਨ। ਜਾਤਪਾਤ ਵਾਦ ਆਰਥਕ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਹੁੰਦੇ ਵਿਚ ਆਇਆ ਜੀ ਅਤੇ ਇਹ ਆਰਥਕ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਹੀ ਖਤਮ ਹੋਵੇਗਾ। ਗੁਰੂ ਰਵੀਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਭਾਵੇਂ ਇਸਨੀ ਵੱਡੀ ਲੁੜਾਈ ਜਾਤਪਾਤ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਲੜੀ ਪਰ ਆਰਥਕ ਰਿਸ਼ਤੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸਨ ਕਿ ਜਾਤਪਾਤ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਹੁਣ ਪੰਚਾਵਾਰੀ ਸਾਧਨ ਅਤੇ ਹੁਣ ਦੀ ਸਾਇੰਸ ਜਿਸ ਪੜਾਅ ਤੇ ਪੁੱਜੀ ਹੈ ਉਹਦੇ ਕਰਕੇ ਜਾਤਪਾਤ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ੰਡਾ ਤੋਂ ਆ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ। ਕਮਿਊਨਿਸਟੋਂ ਫਲਸੱਫਾ ਹੀ ਇਸ ਅਮੁਲ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਦਾ ਆਧਾਰ ਮੁਹੱਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਕਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਲੰਨਿਨ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚੋਂ ਜ਼ੋਰ ਰੂਸ ਵਿਚ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਦਾ ਮਸੱਲਾ ਸਹੀ ਤੌਰ ਤੇ ਹੱਲ ਹੋ ਸਕਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਲੰਨਿਨ ਇਕ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸੀ। ਦਲਿਤ ਸੰਘਰਸ਼ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀ ਆਇਆ ਆਖਦੇ ਹੋਏ ਅਸੀਂ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਲਹਿਰ ਸਮੁੱਚੇ ਦੱਬੇ ਕੁੱਚਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣੇ।

0

ਅੱਜ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਕੁੱਝ ਭੁੱਖਦੇ ਸਿਆਸੀ ਮਸੱਲੇ

ਹਰਬੰਸ ਮਾਗੇਟ

ਰਾਜੀਵ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਆਪਣੇ ਵੀਜਬ ਰੋਹ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਣ ਲਈ 15 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀ 'ਭਾਰਤ ਬੰਦ' ਕਰਨਗੇ। ਮਿਹਨਤਕਸ਼ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇਸ ਵਿਆਪਕ ਸਿਆਸੀ ਅੰਦੋਲਨ 'ਚ ਸਮੂਲੀਅਤ ਦਰਅਸਲ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇਸ ਲੁਟੇਰੇ, ਭਰਿਸ਼ਟ ਅਤੇ ਜਾਬਰ ਪ੍ਰਬੰਧ ਤੋਂ ਫੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਦੀ ਤਾਅ: ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟਾਅ ਹੈ।

ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬੰਦ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਵਿਰੋਧੀ-ਪਾਰਲੀਮਾਨੀ ਪਾਰਟੀਆਂ 'ਚ ਇੰਨਾ ਦਮ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਮਿਹਨਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇਸ ਸੱਚੀ-ਸੱਚੀ ਤਾਅ ਤੇ ਪੂਰੀਆਂ ਉਤਰ ਸਕਣ; ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਇਕ ਤਲਖ ਸਚਾਈ ਹੈ ਕਿ ਇਨਕਲਾਬੀ-ਜਮਹੂਰੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਖੁਦ ਆਪ ਇਸ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸਿਆਸੀ ਲੜਾਈ ਦੇ ਮੈਦਾਨ 'ਚ ਨਿਤਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਆਪਣੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਦਮ ਦਾ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੀਆਂ। ਇਹ ਵੀ ਇਕ ਸਚਾਈ ਹੈ ਕਿ ਜਿੰਨੀ ਦੇਰ ਇਨਕਲਾਬੀ-ਜਮਹੂਰੀ

ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਮਿਹਨਤਕਸ਼ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਾਹੁਸਣੇ ਆਪਣਾ ਇਨਕਲਾਬੀ ਦਮ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਲੈਂਦੀਆਂ, ਉਨੀ ਦੇਰ ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤ ਸਿਆਸੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੀ ਨਿਰੋਲ ਅਲੋਚਨਾ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਮਿਹਨਤੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਹੱਥੋਂ ਗੁਮਰਾਹ ਹੋਣ ਤੱਕ ਬਚਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਇਸ ਲਈ ਅੱਜ ਇਨਕਲਾਬੀ-ਜਮਹੂਰੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਸਿਰਫ ਇੰਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ 'ਰਾਜੀਵ ਹਟਾਓ' ਅੰਦੋਲਨ 'ਚ ਜੁਟੀਆਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸਿਆਸੀ ਤਾਕਤਾਂ ਦੇ ਮਨਸੂਬਿਆਂ ਬਾਰੇ ਫੁੱਕੀ ਚਰਚਾ ਕਰਦੀਆਂ ਰਹਿਣ ਸਗੋਂ ਲੋੜ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਮੁੱਠ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਸਿਆਸੀ ਲੜਾਈ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਅਗੇ ਆਉਣ ਅਤੇ ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤ ਸਿਆਸੀ ਤਾਕਤਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ 'ਚੋਂ ਅਲੱਗ-ਥਲੱਗ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਲਾਉਣ।

ਜਿਥੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤ ਸਿਆਸੀ ਤਾਕਤਾਂ 15 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਬੰਦ 'ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਕੇ ਮਿਹਨਤੀ

ਲੋਕਾਈ ਨੂੰ ਗੁਮਰਾਹ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣਾ ਟਿੱਲ ਲਾਉਣਗੀਆਂ; ਉਥੇ ਇਨਕਲਾਬੀ-ਜਮਹੂਰੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵੀ ਇਕ ਮੁੱਠ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਬੰਦ 'ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣਾ ਇਨਕਲਾਬੀ ਦਮ ਸਾਬਤ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਮਿਹਨਤਕਸ਼ ਲੋਕਾਈ ਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ ਇਨਕਲਾਬ ਦੀ ਲੋੜ ਸਮਝਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਮੇਂ ਦੀ ਮੰਗ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਨਕਲਾਬੀ-ਜਮਹੂਰੀ ਬੰਦ 'ਚ ਨਾਂਹਰਾ ਲੈ ਕੇ ਮੈਦਾਨ 'ਚ ਨਿਤਰੀਏ।

ਹੁਣੇ ਹੁਣੇ ਹੋਈਆਂ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਅਸੰਬਲੀ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ CPM ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੇ ਖੱਬੇ ਮੌਰਚੇ ਨੂੰ ਹਾਰ ਦਾ ਮੂੰਹ ਵੇਖਣਾ ਪਿਆ ਹੈ। ਅਫਸੋਸ ਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੌਰਚਾ ਸੂਬੇ ਅੰਦਰ ਕਈ ਸਾਲ ਹਕੂਮਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਚੋਣਾਂ ਹਾਰ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਕੋਈ ਇਕੱਲੇ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਦੀ ਹੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਕੇਰਲਾ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ 'ਚ ਵੀ ਹਵਾ ਦਾ ਰੁੱਖ ਇਹੋ ਹੈ। ਲੱਕ ਭੱਗ ਦਸ-ਗਿਆਰਾਂ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੇ ਮੌਰਚੇ ਨੂੰ ਹਾਰ ਕੇ CPM ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲਾ ਖੱਬਾ ਮੌਰਚਾ ਕੇਰਲਾ ਦੀ ਸਤਾ ਉਤੇ ਆਇਆ ਸੀ ਪਰ 'ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ' ਹੋਈਆਂ ਉਥੋਂ ਦੀਆਂ ਨਗਰ ਪਾਲਿਕਾ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤੇ ਥਾਵਾਂ ਇਹ ਕਾਂਗਰਸ ਹੱਥੋਂ ਹਾਰ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ 'ਚ ਆਪਣੀ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਪਿਛਲੀਆਂ ਅਸੰਬਲੀ ਚੋਣਾਂ ਸਮੇਂ ਬਹੁਤੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਕਾਂਦਰਾਂ ਜਿਥੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੀ ਬਹੁਲਤਾ ਹੈ 'ਚ ਖੱਬੇ ਮੌਰਚੇ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਹਾਰ ਦਾ ਮੂੰਹ ਵੇਖਣਾ ਪਿਆ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਇਕ ਪਾਸੇ CPM ਆਪਣੇ ਖੱਬੇ ਮੌਰਚੇ ਦੇ ਮਾਡਲ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ (ਆਈ) ਦੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਆਪੀ ਬਦਲ ਵਜੋਂ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਸੂਫਨੇ ਵੇਖ ਰਹੀ ਹੈ 'ਤੇ ਇਸ ਮਾਡਲ ਨੂੰ ਇਸਦੇ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਹੀ 'ਲੱਗੇ' ਇਹਨਾਂ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਝਟਕਿਆਂ ਦੇ ਕੀ ਕਾਰਣ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ? ਪੁੱਕ ਨਾਲ ਹੀ ਇਸਦਾ ਕਾਰਨ 'ਬਿਹਾਰੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ' ਦੀ

ਪਛੜੀ ਚੋੜਨਾਂ' ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਨਾ ਹੀ 'ਸ਼ਹਿਰੀ ਵੋਟਰਾਂ' ਦਾ ਉਤਾਵਲਾਪਣ' ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਾਂਗਰਸ (ਆਈ) ਦੀਆਂ ਸਿਆਸੀ ਚਾਲਾਂ' ਇਸ ਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਕਾਰਣ ਹਨ।

ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਬਦਲ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ; ਪਰ ਸਿਰਫ਼ ਨਾਮ ਨਿਹਾਦ ਬਦਲ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇਕ ਲੜਾਕੂ ਅਤੇ ਇਨਕਲਾਬੀ-ਜਮਹੂਰੀ ਬਦਲ, ਖੱਬੇ ਮੌਰਚੇ ਦੀਆਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸੂਬਾਈ ਸਰਕਾਰਾਂ ਆਪਣੀ ਜਨਤਾ ਸਾਹਮਣੇ ਕਾਂਗਰਸ (ਆਈ) ਦਾ ਇਕ ਇਨਕਲਾਬੀ-ਜਮਹੂਰੀ ਬਦਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ 'ਚ ਅਸਫਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਕਾਂਦਰ ਦੀ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਦੀ ਖੱਬੇ ਮੌਰਚੇ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚ ਫਰਕ ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਸਮੁੱਚੇ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਨੂੰ ਗੜਬੜ ਵਾਲਾ ਇਲਾਕਾ ਕਰਾਰ ਦੇਣ ਲਈ ਬਜ਼ਦ ਸੀ ਪਰ ਖੱਬੇ ਮੌਰਚੇ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਦੇ ਇਕ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ 'ਗੜਬੜ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਲਈ ਫੌਜ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਪਰ ਖੱਬੇ ਮੌਰਚੇ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਬੱਸ CRP ਅਤੇ BSF ਨਾਲ ਕੰਮ ਚਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ! ਰਾਜਸੀ ਅੰਦੋਲਨਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਜਬਰ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਕੁਚਲ ਦੇਣ ਲਈ ਦੋਵੇਂ ਇਕ ਮੱਤ ਹਨ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਜਨਤਾ ਨੇ CPM ਦੇ ਖੱਬੇ ਮੌਰਚੇ ਦੇ ਮਾਡਲ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ (ਆਈ) ਦੇ ਬਦਲ ਵਜੋਂ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ।

ਪਰ ਤਾਂ ਵੀ ਨਿਰੀਪੁਰੀ CPM ਦੀ ਅਲੰਚਨਾ 'ਕਰਕੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਸਗੋਂ' ਇਨਕਲਾਬੀ-ਜਮਹੂਰੀ ਤਾਕਤਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਕਾਂਗਰਸ (ਆਈ) ਦਾ ਇਕ ਹਕੀਕੀ ਇਨਕਲਾਬੀ-ਜਮਹੂਰੀ ਬਦਲ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਜ ਹੋਰ ਵੀ ਸ਼ਿਦਤ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਨਕਲਾਬੀ-ਜਮਹੂਰੀ ਤਾਕਤਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਚੋਣੜੀ ਨੂੰ ਕਬੂਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

0

ਅਸੀਂ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੇ ਹਾਂ

- ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਦਾ ਜ਼ਾਤਪਾਤਵਾਦ ਦਾ ਅਤੇ ਧਾਰਮਕ ਮੂਲਵਾਦ ਦਾ।
- ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਚਾਰ ਦਾ ਜੋ ਸਰਮਾਏਦਾਰ, ਨੌਕਰਸ਼ਾਹੀ ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ ਲੀਡਰ ਰੱਲ ਕੇ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।
- ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸੈਕਟਰ ਰਾਹੀਂ ਲੁੱਟਦਾ ਅਤੇ ਪਬਲਿਕ ਸੈਕਟਰ ਵਿਚ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਗੁਲਬੇ ਦਾ।

ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ

ਅਮਨ ਅਤੇ ਗਵਾਂਢੀ ਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਦੋਸਤੀ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ।

ਕਹਾਣੀ :

ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦ

ਮਿੱਤਰ ਸੈਨ ਮੀਤ

ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਛਾਏ ਸਨਾਟੇ ਤੋਂ ਨੱਥੂ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਈ ਬੈਠਾ ਸੀ ਕਿ ਰਾਤ ਆਪਣਾ ਜੋਬਨ ਹੌਂਢਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਕੋਈ ਵੀ ਦਰਦ ਨਾਲ ਤਰਲੇ ਮੱਛੀ ਹੋ ਰਹੇ ਨੱਥੂ ਦੀਆਂ ਆਹਾਂ ਸੁਣਨ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ। ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਘੋੜੇ ਵੱਚ ਕੇ ਸੌਂ ਗਿਆ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।

ਘਰਾੜੇ ਮਾਰ ਮਾਰ ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਦੇ ਜਵਾਕ ਡਰਾਉਣ ਨੂੰ ਉਹਦਾ ਵੀ ਦਿਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਕੁੰਭਕਰਨੀ ਨੀਂਦ ਸੌਣ ਵਾਲਾ ਨੱਥੂ ਤਾਂ ਕਦੇ ਦਾ ਮਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਬਿਗ਼ਾਨੇ ਸਾਹਾਂ ਤੇ ਜਿਉਣ ਵਾਲਾ ਇਹ ਕਬਜ਼ ਦਾ ਟਾਂਡਾ ਤਾਂ ਹੁਣ ਨੀਂਦ ਦੇ ਇਕ ਇਕ ਫੁੱਲ ਲਈ ਕਈ ਕਈ ਰਾਤਾਂ ਕੜੀਆਂ ਬਾਲੇ ਗਿਣਦਾ ਹੈ।

ਭੁੱਲੇ ਚੁੱਕੇ ਕਦੇ ਅੱਖ ਝੱਪਕ ਵੀ ਜਾਏ ਤਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਰੜੀਆ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੁਲਸੀਆਂ ਦੀਆਂ ਡਰਾਉਣੀਆਂ ਸਕਲਾਂ, ਪੁੱਠੇ ਸਿੱਧੇ ਲਮਕਾਉਣ ਦੀਆਂ ਧਮਕੀਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸ਼ਤਵਿਆਂ ਦੀਆਂ ਚੀਕਾਂ ਤੋਂ ਡਰਦਿਆਂ ਉਹ ਮੰਜੇ ਤੋਂ ਬੁੜਕ ਬੁੜਕ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਕਈ ਘੰਟੇ ਉਹਦਾ ਦਿਲ ਜ਼ੋਰ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਧੜਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਹ ਨਾਲ ਸਾਹ ਰਲਨੇ ਹਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਉਂਝ ਜਾਗਦਿਆਂ ਵੀ ਉਹ ਸੁੱਤਿਆਂ ਵਰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬਿੰਦੇ ਝੱਟੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੇ ਹੁੰਦੀ ਦਸਤਕ ਦੇ ਝਉਲੇ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਡੰਡਿਆਂ ਵਾਂਗ ਉਹਦੇ ਜਿਹਨ ਤੇ ਸਟ ਮਾਰਦੇ ਹਨ।

ਇਕ ਨਹੀਂ, ਦੋ ਨਹੀਂ, ਪੂਰੀਆਂ ਤਿੰਨ ਤਿੰਨ ਦਸਤਕਾਂ ਉਹਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਕੁੱਤਿਆਂ ਦੇ ਰੋਣ ਦੀਆਂ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਉਸ ਰਾਤ ਵੀ ਇਨ੍ਹੀਆਂ ਹੀ ਭਿਆਨਕ ਸਨ ਜਿਸ ਰਾਤ ਚੰਨੀ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਦਸਤਕ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਨਿਧੜਕ ਹੋ ਕੇ ਉਹਨੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਇਉਂ ਖਟ ਖਟਾਇਆ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਇਸ ਘਰ ਦਾ ਪ੍ਰਾਣੁਣਾ ਹੋਵੇ। ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਆਓ ਭਗਤ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰੇ ਉਹ ਬੈਠਕ ਵਲ ਇਉਂ ਤੁਰ ਪਿਆ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਘਰ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੋਵੇ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਘਰ ਵਿਚ ਰਿਹਾ ਉਹ ਆਪਣਾ ਹੁਕਮ ਚਲਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਬੱਤੀ ਨਹੀਂ ਜਲਾਉਣੀ। ਧੰਨ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਗਾਉਣਾ। ਚਾਹ ਪਾਣੀ ਲਈ ਉਸ ਕੋਲ ਵਕਤ ਨਹੀਂ।

ਵਿਹਲਾ ਤਾਂ ਨੱਥੂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕੱਚੀ ਨੀਂਦ

ਉੱਠਣ ਕਰਕੇ ਉਥਾਸੀ ਤੇ ਉਥਾਸੀ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਦੋ ਸ਼ਿਫਟਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਉਹਦਾ ਅੰਗ ਅੰਗ ਟੁੱਟ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਗਲੀ ਸ਼ਿਫਟ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਤਿੰਨ ਘੰਟੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਨੀਂਦ ਪੂਰੀ ਨਾ ਹੋਈ ਤਾਂ ਕਈਆਂ ਸਾਥੀਆਂ ਵਾਂਗ ਉਹ ਵੀ ਹੱਥ ਪੈਰ ਕਟਾ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਕਾਹਲੀ ਕਾਹਲੀ ਵਿਚ ਨੌਜਵਾਨ ਨੇ ਇਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਭਾਸ਼ਣ ਦਿਤਾ। ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਮਤਰੇਈ ਮਾਂ ਵਾਲੀ ਨੀਤੀ ਬਾਰੇ, ਕੰਮ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਬਾਰੇ। ਧਰਮ-ਯੁੱਧ ਅਤੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸਹੀਦੀਆਂ ਬਾਰੇ।

ਨੱਥੂ ਦੇ ਕੁੱਝ ਪੱਲੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਿਆ। ਉਹ ਤਾਂ ਮਤਲਬ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਵਿਹਲਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਘਰਾੜੇ ਮਾਰੇ।

“ਮਿੰਦਰ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਤੂੰ ਵੀ ਧਰਮ-ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਕੁਦਨਾਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ...ਲੈ ਇਹ ਬੰਗ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰੱਖ ਮਿੰਦਰ ਵਰਗਾ ਕੋਈ ਆਪੇ ਲੈ ਜਾਉ...ਮੈਂ ਕਦੇ ਫੇਰ ਆਉਂ ਤੇਰੀ ਗਰੀਬੀ ਦੂਰ ਕਰਨ।”

ਬੁੱਕਲ ਹੇਠੋਂ ਬੰਗ ਕੱਢ ਕੇ ਨੌਜਵਾਨ ਨੇ ਮਤਲਬ ਦੀ ਗੱਲ ਛੇੜੀ ਤਾਂ ਨੱਥੂ ਨੂੰ ਕਾਂਬਾਂ ਛਿੜ ਗਿਆ।

“ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਦੁਸ਼ਣਾਂ ਨੂੰ ਸੋਧਣ ਲਈ ਹਥਿਆਰ ਨੇ। ਛੇੜ ਛਾੜ ਨਾਂ ਕਰੀਂ...ਕਿਧਰੇ ਗੱਲ ਵੀ ਨਾਂ ਕਰੀਂ...ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਹੈ ਗਦਾਰਾਂ ਦਾ ਕੀ ਹਸ਼ਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ...।”

ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੇ ਆਖਰੀ ਹਦਾਇਤ ਦੀ ਨੱਥੂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਪੈਂਦੀ ਨੌਜਵਾਨ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਅਲੱਖ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸੀ।

ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਰਾਤ ਸੀ ਜਦੋਂ ਨੀਂਦ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਅਲਵਿਦਾ ਕਹੀ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਮਸਤ ਸ਼ਾਲ ਚਲਦੀ ਉਹਦੀ ਕਬੀਲਦਾਰੀ ਦੀ ਗੱਡੀ ਨੂੰ ਹਲੂਣਾ ਪਿਆ ਸੀ।

ਬੰਗ ਤੋਂ ਉਹ ਸੱਪ ਵਾਂਗ ਡਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਬਲਾ ਨੂੰ ਲੁਕਾਵੇ ਤਾਂ ਕਿੱਥੇ? ਮੰਜੇ ਹੇਠਾਂ? ਬਿਸਤਰਿਆਂ 'ਚ? ਜਾ ਵੇਰ ਪੜਛੱਤੀ ਤੇ? ਧੰਨ, ਬੰਸੋਂ ਜਾਂ ਬਾਪੂ ਇਥੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਹੱਥ ਮਾਰ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਇਕ ਦੋ ਵਾਰ ਦਿਲ 'ਚ ਆਈ ਕਿਉਂ ਨਾ ਮਾਲਕਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਕੇ ਬੰਗ ਪੁਲਿਸ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਝੱਟ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦਾ ਚੇਤਾ ਆਉਂਦਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਮੁਖਬਰਾਂ ਦੇ ਪੂਰੇ ਦੇ ਪੂਰੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਹੁੰਦੀ।

ਫੁੱਲਾਂ ਵਾਂਗ ਟਹਿਕਦੀ ਆਪਣੀ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਫੁਲਵਾੜੀ ਨੂੰ ਅੱਗ ਵਿਚ ਉਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਝੋਕ ਸਕਦਾ। ਮਸਾਂ ਮਸਾਂ ਤਾਂ ਉਹਦੀ ਕਬੀਲਦਾਰੀ ਥਹੁ ਸਿਰ

ਹੋਈ ਸੀ ।

ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਮਾਰਦੇ ਬੰਟੀ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਉਹਦਾ ਸਾਰਾ ਥਕੇਵਾਂ ਲਹਿ ਜਾਂਦਾ । ਸ਼ਹਿਰ ਆ ਕੇ ਉਹਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਅੰਧਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧ ਅਫਸਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬਰਾਦਰੀ ਦੇ ਹਨ । ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਝੱਟ ਦੇ ਕੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਤਰੱਕੀ ਵੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਸਰਕਾਰੀ ਵਜ਼ੀਫੇ ਪਏ ਭੁੱਠ 'ਚ ਉਥੇ ਤੱਪੜਾ ਤੇ ਬੈਠਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕੋਠ ਪੜ੍ਹਾਉਦੇ । ਬੰਟੀ ਨੂੰ ਉਹਨੇ ਮਾਡਲ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਪਾਇਆ । ਸਾਰਾ ਸੌ ਕੁ ਰੁਪਿਆਂ ਮੰਗੀਨਾ ਵੱਧ ਖਰਚ ਹੁੰਦਾ ਸੀ । ਹੁਣ ਅੱਖ ਸੌਖ ਹੋ ਤਾਂ ਕੀ ਹੈ ? ਪਿਛੋਂ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਕੀ ਮੌਜ਼ਾ ਕਰੇਗਾ ।

ਉਹਨੇ ਖੁਦ ਵੀ ਤਾਂ ਬਾਪੂ ਦੇ ਗੱਲਾਂ ਪੰਜਾਲੀ ਲਾਹੀ ਸੀ । ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਗੱਲਾ ਪੰਧਾ ਕਰਦਿਆਂ ਉਹਦੇ ਹੱਡ ਘਸ ਗਏ, ਵੀਹ ਰੋਗ ਆ ਚੰਥੜੇ । ਨਹਾਉਣਾ ਧੋਣ, ਧੁੱਪ ਸੇਕਣ ਤੇ ਰੱਬ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈਣ ਲਈ ਵਿਹਲਾਂ ਕਰ ਦਿਤਾ ਸੀ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ।

ਪੰਨੇ ਨੂੰ ਵੀ ਕਿਸੇ ਦਾ ਗੋਹਾ ਬੂੜਾ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ । ਅਰਾਮ ਨਾਲ ਘਰ ਬੈਠੇ । ਜੀ ਕਰੇ ਤਾਂ ਮਸ਼ੀਨ ਤੇ ਚਾਰ ਸਵੈਂਟਰ ਬੁਣ ਲਏ । ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਨਾ ਸਹੀ ।

ਜੇ ਇਹ ਸਿਆਪੇ ਨਾ ਪੈਂਦੇ ਤਾਂ ਬੰਸੇ ਨੇ ਵੀ ਦਸ ਕਰ ਲੈਣੀਆਂ ਸਨ । ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿਚ ਉਹ ਵੀ ਪਿਛੇ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਧੀ ਦੀ ਕਮਾਈ ਦੀ ਨੱਥੂ ਨੂੰ ਲੋੜ ਨਹੀਂ । ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਝੀਆਂ ਧਾਗਾ ਮਿਲ ਵਿਚ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਪਈਆਂ ਜਾਣ । ਉਹਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਉਥੇ ਕੀ ਕੀ ਹੁੰਦੇ ! ਦਸ ਕਰ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਨਾ ਕਿਤੇ ਨੌਕਰੀ ਤੇ ਅਟਕ ਜਾਂਦੀ । ਨੌਕਰੀਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਕੁਝੀਆਂ ਲਈ ਮੁੰਡੇ ਵਾਲੇ ਆਪ ਰਿਸ਼ਤਾ ਮੰਗਨ ਆਉਂਦੇ ਨੇ । ਦੋਨੋਂ ਨੌਕਰ ਹੋਣ ਤਾਂ ਮੌਜ਼ਾ ਹੀ ਮੌਜ਼ਾ ।

ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਬੁੱਢਾ ਚੌਧਰੀ ਜਿਉਂਦਾ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਨੱਥੂ ਨੂੰ ਮਾਲਕਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਫਿਕਰ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਅੱਜ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਬਥੇਰੀਆਂ ਕੋਠੀਆਂ ਤੇ ਕਾਰਾਂ ਹਨ । ਪਰ ਚੌਧਰੀ ਉਹ ਦਿਨ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਭੁਲਦਾ ਜਦੋਂ ਨੱਥੂ ਉਹਨੂੰ ਸਾਈਕਲ ਪਿਛੇ ਬਿਠਾ ਕੇ ਸ਼ਹਿਰ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ । ਚੌਧਰੀ ਨੇ ਚੱਕੀ ਲਾਈ ਤਾਂ ਨੱਥੂ ਫਿਟਰ ਸੀ । ਉਹਨਾਂ ਸੈਲਰ ਲਾਏ ਤਾਂ ਨੱਥੂ ਫੋਰਮੈਨ । ਹੁਣ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਮਿਲਾਂ ਹਨ । ਮੰਨੇਜਰ ਹਨ । ਹੋਤਾਂ ਦੀਆਂ ਹੋਤਾਂ ਲੇਬਰ ਦੀਆਂ । ਵਡਾਦਾਰ ਨੱਥੂ ਦੀ ਉਹੋ ਪੁੱਛ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੈ ।

ਦੂਰਗੀ ਸ਼ਿਫਟ ਲਾਉਣ ਕਰਕੇ ਨੱਥੂ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਜਾਣ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿੜਤ ਆਈ ਤਾਂ ਝੱਟ ਉਹਨਾਂ ਸ਼ਹਿਰ 'ਚ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰ ਦਿਤਾ । ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ

ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਕਈ ਪਲਾਟ ਸਨ । ਇਕ ਵਿਚ ਉਹਨੂੰ ਬਿਠਾ ਦਿਤਾ । ਨਾਲੇ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਰਾਖੀ ਰਹੇਗੀ ਤੇ ਨਾਲੇ ਨੱਥੂ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਰਹੇਗਾ ।

ਸ਼ਹਿਰ 'ਚ ਆ ਕੇ ਸਾਰੇ ਟੱਬਰ ਨੂੰ ਚਾਅ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ । ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਇਥੇ ਆ ਕੇ ਤਾਂ ਜਾਦੂ ਦੇ ਤਲਾਬ ਵਿਚ ਨਹਾ ਕੇ ਨਿਕਲੇ ਪਿੰਗਲੇ ਵਾਗ ਉਹਦੇ ਸਾਰੇ ਦੁੱਖ ਹਰੇ ਗਏ ਸਨ । ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਚਲੀਆਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਉਹਦੇ ਗੱਲਾਂ ਲਹਿ ਗਈਆਂ ਸਨ । ਇਥੇ ਨਾ ਉਹ ਚੂਹੜੇ ਸਨ, ਨਾ ਲਾਂਗੀ ਤੇ ਨਾ ਵਗਾਰੀ । ਜੇ ਸਨ ਤਾਂ ਕੋਵਲ ਮਸ਼ਦੂਰ । ਧੰਨੇ ਵੀ ਬਾਗੋਂ ਬਾਗ । ਇਥੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਜੂਠ ਜਾਂ ਉਤਾਰ ਤੇ ਟੇਕ ਰੱਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ । ਨਾ ਭਾਂਡਾ ਆਲੇ 'ਚ ਰੱਖਣ ਦੀ । ਕੰਮ ਕਰੋ । ਟੁਠਕਾ ਟੁਠਕਾ ਕੇ ਪੈਸੇ ਲਉ ।

ਸੁਨਹਿਰੇ ਭਵਿੱਖ ਵੱਲੋਂ ਵਧਦੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਉਹ ਸਟੇਨ-ਗੰਨਾ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਿਵੇਂ ਕਰ ਦੇਵੇ ? ਇਸੇ ਉਲਝਨ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਉਹ ਕਾਲੇ ਨਾਗ ਵਾਂਗ ਬੈਗ ਤੇ ਪਹਿਰਾ ਦਿੰਦਾ ਰਿਹਾ ।

ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਕੀਤੀ ਦੀ ਸਜਾ ਭੁਗਤ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ ਕਿ ਆਖਿਰ ਮਿੰਦਰ ਅਤੇ ਚੰਨੀ ਨੇ ਉਹਤੋਂ ਕਿਹੜੇ ਜਨਮ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲਿਆ ਹੈ ? ਨੱਥੂ ਨੇ ਤਾਂ ਕਦੇ ਕੀਤੀ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਮਾਰੀ । ਉਹਦਾ ਵਸਦਾ ਰਸਦਾ ਆਹਲਣਾ ਤਿਣਕਾ ਤਿਣਕਾ ਕਰਕੇ ਕਿਉਂ ਖਿੰਡ ਰਿਹੀ ?

ਚੰਨੀ ਦੀ ਤਾਂ ਕਦੇ ਉਹਨੇ ਸ਼ਕਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੇਖੀ । ਬਸ ਨਾ ਹੀ ਸੁਣਿਆ ਸੀ । ਉਹ ਵੀ ਨਾਲ ਦੇ ਸਾਥੀ ਮਿੰਦਰ ਤਾਂ । ਉਹੋਂ ਦਸਦਾ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਚੰਨੀ ਖਾਦੇ ਪੀਂਦੇ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਹੈ । ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ । ਕੌਮ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਲਈ ਸਭ ਕੁਝ ਤਿਆਗ ਕੇ ਧਰਮ-ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਕੁੱਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਹੈ ।

ਛੁੱਟੀ ਕੱਟ ਕੇ ਮੁੜਿਆ ਮਿੰਦਰ ਅਜੀਬ ਅਜੀਬ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗਦਾ । ਕਦੇ ਆਖਦਾ ਜਦੋਂ ਚੌਧਰੀ ਪੰਜਾਬੋਂ ਭੱਜ ਗਏ ਤਾਂ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਿਵਲ ਲਾਈਨ ਵਾਲੀ ਕੋਠੀ ਸਾਂਝੇਗਾ । ਕਦੇ ਕਹਿੰਦਾ ਜਲਦੀ ਹੀ ਉਹ ਇਸ ਮਿਲ ਦੇ ਮਾਲਕ ਬਣਨ ਵਾਲੇ ਹਨ ।

ਕਦੇ ਕਦੇ ਨੱਥੂ ਨੂੰ ਵੀ ਸੁੰਮੜਾਉਂਦਾ । ਕੇਸ ਦਾੜ੍ਹੀ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਦਾ । ਯਥਿਆ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰੇ । ਕੌਮ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰੋ । ਆਖਦਾ ।

ਦਿਲ ਨੱਥੂ ਦਾ ਵੀ ਕਰਦਾ ਉਹ ਵੀ ਮਿੰਦਰ ਵਾਂਗ ਦੋਹਰੀ ਸ਼ਿਫਟ ਤੋਂ ਖਰਿੜਾ ਛੁਡਾ ਲਏ । ਕਦੇ ਪੈਂਟ ਸ਼ਰਟ ਪਾ ਕੇ, ਹਵਾ ਪਿਆਜੀ ਹੋ ਕੇ, ਰਿੰਕਸੇ 'ਚ ਬਹਿ ਕੇ ਜਵਾਕਾਂ ਜਲਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਫਿਲਮ ਦੇਖਣ ਜਾਵੇ । ਪਰ ਟਰੇਡ ਯੂਨੀਅਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਉਹਦੇ ਸੁਪਨੇ

ਛੰਡ ਦਿੰਦੀਆਂ। ਮਿੰਦਰ ਤਾਂ ਸਵਰਗ ਵਰਗੇ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਦੇਖਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਖਦੇ ਹਨ ਅਸੀਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਹਾਂ। ਮਜ਼ਦੂਰ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਹੈ ਚਾਹੇ ਕੰਢੇ...ਸ਼ਤਾਨ ਬਣ ਜਾਏ। ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਮੁੜਤੀ ਦਾ ਰਾਹ ਹੋਰ ਹੈ। ਉਹ ਦੇਖ ਵੀ ਤਾਂ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਚੌਧਰੀ ਤਾਂ ਚੱਕੀ ਤੋਂ ਮਿਲ ਤੱਕ ਅੱਪੜ ਗਏ। ਉਹ ਫਿਟਰ ਤੋਂ ਫਰਮੈਨ ਬਣਿਆਂ ਹੈ। ਆਹੁਦੇ ਦਾ ਨਾਂ ਹੀ ਬਦਲਿਆ ਹੈ। ਘਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਰਗੀ ਹੀ ਹੈ।

ਉਹੋ ਭਾਣਾ ਵਰਤਦਿਆਂ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਲੱਗੀ ਜਿਸਦਾ ਉਹਨੂੰ ਡਰ ਸੀ। ਜਿਸ ਰਾਤ ਘਰੋਂ ਬੰਗ ਗਿਆ ਉਸ ਰਾਤ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਢੇਰ ਸਾਰੇ ਕਤਲ ਹੋਏ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ, ਔਰਤਾਂ ਦੇ, ਕਾਮਰੋਡਾਂ ਦੇ, ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ।

ਮਿੰਦਰ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਤੋਂ ਗ਼ੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਨੇ ਉਹਦੇ ਸਾਹ ਹੋਰ ਵੀ ਸੁਕਾ ਦਿਤੇ। ਉਹਦੀ ਮਾਂ ਭੈਣ ਸਭ ਬਣੇ ਬੰਦ ਸਨ। ਪੁਲਿਸ ਉਹਨੂੰ ਲੱਭਦੀ ਫਿਰਦੀ ਸੀ।

ਗ਼ੁੰਮ ਸ਼ੰਮ ਨੱਥੂ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਕੰਧਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਮਾਸੂਮਾਂ ਦੇ ਖੂਨ ਡੁੱਲ੍ਹਣ ਵਿਚ ਭਾਈ-ਵਾਲੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ। ਰੋਂਦੇ ਕੁਰਲਾਏ ਬੱਚਿਆਂ ਅਤੇ ਵਿਧਵਾਵਾਂ ਦੇ ਕੀਰਨੇ ਉਹਦੇ ਦਿਲ 'ਚ ਖੋਹਾਂ ਪਾਉਣ ਲਗਦੇ।

ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨਾਂ 'ਚ ਮਸਾਂ ਉਹਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਿਆ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤਾਂ ਸੈਂਕੜੇ ਕਤਲ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕੋਠੇ ਕੋਠੇ ਵਿਚ ਇਹੋ ਹਾਲ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੀ ਸੁਪਨਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਹਥਿਆਰਾਂ ਵਾਲਾ ਬੰਗ ਉਹਦੇ ਘਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੁਪਨਾ ਆਇਆ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਕਦੋਂ ਦਾ ਉਹ ਵੀ ਥਾਣੇ ਪੁੱਜਾ ਹੁੰਦਾ।

ਦਿਨ ਬਹੁਤੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਗੁਜ਼ਰੇ ਜਦੋਂ ਇਕ ਸਵੇਰ ਘਰ ਮੁੜਦੇ ਨੱਥੂ ਨੂੰ ਨਹਿਰ ਦੀ ਪਟੜੀ ਤੇ ਹੁੰਦੀ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਦਗੜ ਦਗੜ ਨੇ ਡਰਾਇਆ। ਇਕ ਵਾਰ ਤਾਂ ਮਨ ਕੀਤਾ ਸਾਈਕਲ 'ਦੂਜੇ ਰਾਹ ਪਾ ਲਏ। ਫੇਰ ਚੱਕ ਦੀ ਦਾੜੀ 'ਚ ਤਿਠੇਕੇ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਸੋਚ ਕੇ ਉਹ ਅੱਗੇ ਵਧਦਾ ਰਿਹਾ।

ਅੱਗੇ ਉਹੋ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਸੀ ਜਿਸਦੀ ਉਹ ਕਲਪਨਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪੁਲਿਸ ਮੁਕਾਬਲੇ 'ਚ ਮਰੇ ਦੋ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਲਈ ਰੱਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਪੁਲਿਸ ਰਾਹ ਜਾਂਦੇ ਰਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕ ਰੋਕ ਸ਼ਨਾਖਤ ਵਿਚ ਮਦਦ ਮੰਗ ਰਹੀ ਸੀ।

'ਇਕ ਤਾਂ ਮਿੰਦਰ ਹੈ...' ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਇਕ ਚੀਕ ਜਿਹੀ ਉਹਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਨਿਕਲੀ।

ਭੀੜ ਨੇ ਕੌੜ ਕੌੜ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਵਲ ਇਉਂ ਤੱਕਿਆ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਮਿੰਦਰ ਕੇ ਗੁਰੋਰ ਦਾ ਸੈਂਬਰ ਹੋਵੇਂ।

ਇਕ ਲਾਸ਼ ਤਾਂ ਸ਼ਨਾਖਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਪੁਲਿਸ ਚੁੱਪ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਨੱਥੂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿਤਾ। ਸਗੋਂ ਝੜਕ ਕੇ ਉਹਨੂੰ ਘਰ ਵਲ ਤਰ ਦਿਤਾ।

ਉਸੇ ਰਾਤ ਇਕ ਹੋਰ ਦਸਤਕ ਹੋਈ ਸੀ। ਪਹਿਲੀ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਖਤਰਨਾਕ। ਇਹ ਪੁਲਿਸ ਵਲੋਂ ਸੀ।

ਉਸ ਦਸਤਕ ਦਾ ਖਿਆਲ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਉਹ ਗੰਦ ਦੇ ਢੇਰ ਵਿਚ ਗੱਡਿਆ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਗੰਦ ਦਾ ਇਕ ਜਵਾਲਾ-ਮੁਖੀ ਉਸ ਅੰਦਰੋਂ ਫੁੱਟ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਸਾਹ ਨਾਲ ਗੰਦ ਦੀ ਹਵਾ ਤਾਂ ਆਉਣ ਲੱਗਦੀ ਹੈ।

ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਉਹਨਾਂ ਇਹੋ ਅਸਾਨ ਤਰੀਕਾ ਵਰਤਿਆ ਸੀ। ਮਿੰਦਰ ਦਾ ਬਿਆਨ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਸੀ। ਅੜਖਤ ਕਰਨ ਨੂੰ ਉਹ ਕਿਹੜਾ ਪੇਸ਼ਾਵਰ ਬਦਮਾਸ਼ ਸੀ। ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਹੱਲੇ ਚੋਨੀ ਦਾ ਥੁਹ ਠਿਕਾਨਾ ਦਸ ਦੇਣਾ ਸੀ।

ਦੋ ਜਮਾਦਾਰ ਉਹਨੂੰ ਟੱਟੀਆਂ ਵੱਲ ਲੈ ਤੁਰੇ। ਗੰਦ ਦਾ ਭੱਠਲ ਭਰਾਉਣਾ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੀ।

"ਭਲੀ ਮਾਨਸੀ ਨਾਲ ਦਸ ਦੇ ਤੇਰੀ ਕੁੜੀ ਦਾ ਖਸਮ ਚੋਨੀ ਕਿਥੇ ਹੈ? ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਗੰਦ ਨਾਲ ਲਿੱਪ ਦਿਉ..." ਆਖਦੇ ਇਕ ਪਹਿਲਵਾਨਾਂ ਵਰਗੇ ਸਿਪਾਹੀ ਨੇ ਗਰਦਨੋਂ ਫੜ ਕੇ ਉਹਦਾ ਨੱਕ ਬੱਠਲ ਤੱਕ ਝੁਕਾਇਆ।

"ਜਿੰਨਾ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਮੈਂ ਦਸਤਾ ਮਾਈ ਬਾਪ... ਹੋਰ ਮੈਨੂੰ ਕੁਛ ਨੀ ਪਤਾ..." ਥਰ ਥਰ ਕੰਬਦੇ ਨੱਥੂ ਦੀ ਸੁੰਘਣ-ਸ਼ਕਤੀ ਜਵਾਬ ਦੇ ਚੁੱਕੀ ਸੀ।

ਨੱਥੂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਤਸੱਲੀ ਬਖਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਹਥਿਆਰ ਇਥੋਂ ਗਏ ਸਨ ਤਾਂ ਇਹਨੂੰ ਪੂਰੀ ਪਲਾਨ ਦਾ ਵੀ ਪਤਾ ਹੋਏਗਾ।

ਹੱਥ ਪੈਰ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਉਹਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਗੰਦ ਭਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਡੰਡਾ ਲਈ ਇਕ ਸਿਪਾਹੀ ਪਰ੍ਹਾ ਕੁਰਸੀ ਤੇ ਜਾ ਬੈਠਾ। ਕੁਝ ਬਕਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਗੰਦ ਖਾਂਦਾ ਰਹੇ।

"ਓਏ ਇਹ ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦ ਨੇ... ਸੱਖੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਬੱਤਾ ਨੇ... ਇਹਨੂੰ ਘਟੋ ਘਟੋ ਮਸ਼ੀਨ ਲਾਓ..." ਨੱਥੂ ਦੀ ਚੁੱਪ ਤੋਂ ਚਿੜ ਕੇ ਵੱਡੇ ਸਰਦਾਰ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦਿਤਾ।

ਉਹਦੇ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਗੰਦ ਲਹੇ ਨੂੰ ਤਾਂ ਮਹੀਨੇ ਹੋ ਗਏ। ਪਰ ਰੱਮ ਰੱਮ ਵਿਚ ਸਮਾਈ ਬੂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਾਬਣ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਗਈ। ਅੱਜ ਵੀ ਰੋਟੀ ਖਾਵੇ ਜਾਂ ਚਾਹ

ਪੀਵੇ ਉਹਨੂੰ ਲਗਦੇ ਉਹ ਗੱਦ ਨੂੰ ਹੀ ਮੂੰਹ ਮਾਰ ਰਿਹੈ ।

ਕੱਪੜੇ ਲਾਹ ਕੇ ਕੰਬਲ ਤੇ ਲੈਟਨ ਤੱਕ ਉਹਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਗਿਆ ਉਹ ਕਿਹੜੀ ਮਸ਼ੀਨ ਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਲੱਗਾ ਹੈ । ਮੱਟੇ ਤਾਜ਼ੇ ਸਿਪਾਹੀ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਫੜੀ ਡਾਂਗ ਤੋਂ ਉਹ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਇਹ ਉਹਦੇ ਮੱਥੇ ਵਿਚ ਮੀਂਹ ਵਾਂਗ ਵਰ੍ਹੇਗੀ । ਡਾਂਗ ਫਰਨ ਲਈ ਤਾਂ ਇਕੋ ਬਹੁਤ ਸੀ । ਪੰਜਾਂ ਛੋਆਂ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਦਾ ਘੋਰਾ ਉਹਨੂੰ ਡਰਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ।

ਪ੍ਰਜੀਸ਼ਨਾਂ ਲੈਂਦੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਉਹਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹੀ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਦੋ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਡੋਲਿਆਂ ਤੋਂ ਕਾਬੂ ਕੀਤਾ, ਦੋ ਪੱਟਾਂ ਤੇ ਬੈਠ ਗਏ ਤੇ ਪੰਜਵਾਂ ਵੱਧੀ ਤੇ । ਹਿੱਲ ਜੁੱਲ ਦੀ ਕੋਈ ਗੁੰਜਾ-ਇਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ।

ਜਿਉਂ ਹੀ ਚਾਕੂ ਵਾਂਗ ਮਾਸ ਚੀਰਦੀ ਡਾਂਗ ਉਹਦੇ ਅੰਦਰ ਘੁਸਣ ਲੱਗੀ ਚੀਕਾ ਉਹਤੋਂ ਸਾਂਭ ਨਾ ਹੋਈਆਂ । ਮਣਾਂ ਮੂੰਹੀਂ ਬੋਝ ਬੱਲੇ ਦੱਬੇ ਨੱਥੂ ਨੂੰ ਫਟ-ਪਟਾਉਣ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ।

"ਹੋਰ ਧੱਕ ਅੰਦਰ.. ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਹੋ ਕੇ ਆਇਆ ਲਗਦੈ...ਇਉਂ ਨਹੀਂ ਮੰਨਣ ਵਾਲਾ..." ਸੋਟੀ ਤੇ ਵਟਦੇ ਦਬਾਉ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਕੋਈ ਚਿਲਾਇਆ ।

ਪਸੀਨੇ ਦਾ ਦਰਿਆ ਧਰਤੀ ਤੇ ਵਹਿ ਰੁਕਿਆ । ਘੁੰਮਣ ਘੇਰੀਆਂ ਨਾਲ ਧਰਤੀ ਘੁੰਮਣ ਲੱਗੀ । ਅੱਗੋਂ ਕੀ ਹੋਇਆ ਉਹਦੇ ਕੁਝ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ।

ਰਾਤ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਉਹ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ।

ਬੇਹੋਸ਼ ਤਾਂ ਉਹ ਹੁਣ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਵੀ ਹਾਜ਼ਤ ਮਿਟਾਉਣ ਘਰ 'ਚ ਰੱਖੀਆਂ ਇੱਟਾਂ ਤੇ ਬੈਠਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਰੀਰ ਖਿਚਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਅੰਦਰਲਾ ਅੰਦਰ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਮਾੜਾ ਮੱਟਾ ਕੁਝ ਨਿਕਲਦਾ ਵੀ ਹੈ ਤਾਂ ਚਾਕੂਆਂ ਦੇ ਗੁੱਛੇ ਵਾਂਗ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਚੀਰ ਸੁਫ਼ਾ ਹੈ । ਚੀਕਦਾਂ ਚਿਲਾਉਂਦਾ, ਅਲੇ ਜ਼ਖਮਾਂ ਨੂੰ ਉਤੇਜ ਉਹ ਮੰਜੇ ਤੇ ਆ ਡਿੱਗਦਾ ਹੈ । ਤਲਖ ਯਾਦਾਂ ਦੇ ਕੋੜੇ ਘੁੰਟੇ ਭਰਨ ਲਈ ।

ਮਸ਼ੀਨ ਲਗਵਾ ਕੇ ਦੋ ਦਿਨ ਉਹਨੂੰ ਅਰਾਮ ਲਈ ਮਿਲੇ ।

ਥਾਣੇ 'ਚ ਪੈਂਦਾ ਚੀਕ ਚਿਹਾੜਾ ਉਹਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨੰਬਰ ਦੀ ਯਾਦ ਦਵਾਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ । ਤੇਜ਼ ਰੋਈ ਦਿਲ ਦੀ ਧੜਕਨ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਰੱਖਣ ਦੇ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਕਈ ਵਾਰ ਉਹ ਬੁੜ ਬੜਾਉਣ ਲੱਗਦਾ ।

ਘਰਦਿਆਂ ਤੇ ਉਹਨੂੰ ਡਾਵਾ ਗੁੱਸਾ ਸੀ । ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਹਦੀ ਜ਼ਾਤ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛੀ । ਚੋਪਰੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਨਹੀਂ । ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਥਾਣ ਕਚਹਿਰੀਆਂ 'ਚ ਪੂਰੀ ਚਲਦੀ ਹੈ ।

ਚਾਹੁੰਣ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਦੇ ਅਤਿਵਾਦੀ ਨੂੰ ਫੁਡਾ ਲੈਣ । ਲੰ ਦੇ ਕਰਕੇ ਨੱਥੂ ਵਰਗੇ ਬਖ਼ਰੇ ਇਥੋਂ ਖਹਿਤਾ ਫੁਡਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ।

ਅਗਲੇ ਹੀ ਪਲ ਉਹ ਘਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੰਦਾ । ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਹੋਣੈ ਉਹ ਕਿਥੇ ਹੈ । ਉਹਨੂੰ ਤਾਂ ਖੁਦ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਉਹ ਕਿਹੜੀ ਥਾਂ ਹੈ । ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਹੈ, ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਜਾਂ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ? ਉੱਚੀਆਂ ਉੱਚੀਆਂ ਕੰਧਾਂ, ਭਾਂਤ ਭਾਂਤ ਦੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਲੈਸ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਅਤੇ ਨੱਥੂ ਵਰਗੇ ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਥੇ ਕੁਝ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ।

ਜਦੋਂ ਉਹ ਬੋਝਾ ਜਿਹਾ ਤੁਰਨ ਵਿਰਨ ਜੋਗਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਹਨੂੰ ਡਿਪਟੀ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

ਨੱਥੂ ਦੀ ਮਿਸਲ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਹੀ ਉਹਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਚੀਤੇ ਵਾਂਗ ਚਮਕ ਪਈਆਂ । ਕੰਨ ਲਾਲ ਹੋ ਗਏ, ਭਰਵਚੇ ਚੜ੍ਹ ਗਏ ਤੇ ਬਲੂ ਫਰਕਨ ਲੱਗੇ !

"ਤਾਂ ਇਹ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਕ ਰਿਹਾ ਹਰਾਮ-ਜ਼ਾਦਾ..." ਉਹਦੀ ਮੰਜ ਤੇ ਪਿਆ ਡੰਡਾ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਨੱਥੂ ਦੇ ਸਿਰ 'ਚ ਵਰਨ ਲੱਗਾ । ਇਕ ਵਾਰ ਫੇਰ ਭੱਬੂ ਤਾਰੇ ਉਹਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅਗੇ ਨੱਚਣ ਲੱਗੇ ਤੇ ਉਹ ਬੇ-ਹੋਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਮਸਾਂ ਬਚਿਆ ।

ਘੱਟਾ, ਮੰਜਾ ਅਤੇ ਸ਼ਕੰਜਾ ਜਦੋਂ ਸਭ ਉਹਤੋਂ ਇਤਬਾਲ ਕਰਾਉਣ ਵਿਚ ਅਸਫਲ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਆਖਰੀ ਦੌਰ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ।

ਅੱਠ ਦਿਨ ਥਾਂਝੇ ਰਹਿ ਕੇ, ਅੰਗ ਅੰਗ ਕੁਟਵਾ ਉਹ ਥਾਣੇ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਣ ਲੱਗਾ ਸੀ । ਆਖਰੀ ਪੜਾਅ ਰੱਸਾ ਸੀ ! ਰੱਸਾ ਕਿਵੇਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਏਗਾ ਉਹਨੂੰ ਪੂਰਾ ਇਲਮ ਸੀ । ਦੋਹਾਂ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਪਿੱਠ ਤੇ ਲਿਜਾ ਕੇ ਰੱਸੇ ਦਾ ਇਕ ਸਿਰਾ ਗੁੱਟਾਂ ਨਾਲ ਬੰਨਿਆ ਜਾਏਗਾ ! ਦਰਖਤ ਦੇ ਟਾਹਣੇ ਉੱਪਰ ਦੀ ਹੁੰਦੇ ਦੂਸਰੇ ਸਿਰੇ ਨੂੰ ਖਿੱਚਿਆ ਜਾਏਗਾ । ਸਰੀਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਬੋਝ ਜਦੋਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਉੱਖੜ ਰਹੇ ਮੌਰਾਂ ਤੇ ਪਏਗਾ ਤਾਂ ਉਹ ਚੀਕੇਗਾ, ਚਿਲਾਏਗਾ ਅਤੇ ਜ਼ਖਮੀ ਚਿੜੀ ਵਾਂਗ ਫੜ ਫੜਾਏਗਾ । ਕੁਝ ਕੁ ਮਿੰਟਾਂ ਬਾਅਦ ਜਾਂ ਉਹ ਕੁਝ ਬਕੇਗਾ ਜਾਂ ਹੰਭ ਕੇ ਗਰਦਨ ਲਟਕਾ ਦੇਵੇਗਾ । ਫਰ ਉਹਨੂੰ ਹੇਠਾਂ ਲਾਹਿਆ ਜਾਏਗਾ । ਮਾਲਸ਼ਾਂ ਕਰਕੇ, ਕੋਸ਼ਾ ਕੋਸ਼ਾ ਦੁੱਧ ਪਿਲਾ ਕੇ ਅਗਲੀ ਕਾਰਵਾਈ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ ।

ਨੱਥੂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜਲਦੀ ਜਲਦੀ ਸਾਰੇ ਤਰੀਕੇ ਉਹਦੇ ਤੇ ਅਜ਼ਮਾ ਲਏ ਜਾਣ । ਤਾਂ ਜੋ ਫਰ ਉਹਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਤਰਨਾਕ ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦ ਗਰਦਾਨ ਕੇ ਕਿਸੇ ਨਹਿਰ ਕਿਨਾਰੇ ਲਿਜਾ ਕੇ ਗੱਲੀਆਂ ਮਾਰ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਣ ।

ਮੌਤ ਨੂੰ ਉਹ ਬੱਸਬਰੀ ਨਾਲ ਉਡੀਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਥੇ ਤਾਂ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਵਸੀਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਰੱਸੇ ਨਾਲ ਲਟਕ ਕੇ ਉਹਨੇ ਹਾਲੇ ਪਹਿਲੀ ਚੀਕ ਹੀ ਮਾਰੀ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਕਰਾਮਾਤ ਜਿਹੀ ਹੁੰਦੀ ਉਹਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਆਈ। ਅੱਖਾਂ ਅਗੇ ਛਾਈ ਧੁੰਧ ਵਿਚੋਂ ਉਹਨੂੰ ਡਿਪਟੀ ਨਾਲ ਖੜੇ ਚੌਧਰੀਆਂ ਦੇ ਛੋਟੇ ਕਾਕੇ ਦਾ ਝਉਲਾ ਪਿਆ। ਛਾਂ ਛਾਂ ਕਰਦੇ ਕੰਨਾਂ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਜਿਵੇਂ ਚੌਧਰੀ ਪੁੱਛ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ :

“ਜੇ ਤੂੰ ਸੱਚਾ ਏਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਫੁਡਾਵਾਂ...”

ਡਿਪਟੀ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਤੇ ਰੱਸਾ ਢਿੱਲਾ ਹੋਇਆ। ਨੱਥੂ ਦੇ ਪੈਰ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਆ ਟਿਕੇ। ਹੱਥਾਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈ ਕੇ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਬੈਠ ਗਿਆ।

“ਤੈਨੂੰ ਪਤੈਂ ਇਹ ਗੋਲੀ ਵੀ ਮਾਰ ਸਕਦੇ ਨੇ...”

ਡਿਪਟੀ ਨੂੰ ਦਫ਼ਤਰ ਵਲ ਜਾਂਦਾ ਦੇਖਕੇ ਚੌਧਰੀ ਨੇ ਦੁਖਾਰਾ ਗੱਲ ਤੋਰੀ।

“ਡਿਪਟੀ ਮੇਰਾ ਮਿੱਤਰ ਹੈ... ਉਸੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ... ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਪਉ... ਮੈਂ ਘੱਟ ਵਿਚ ਸਾਰ ਦਿਉ...”

“ਮੈਨੂੰ ਇਥੋਂ ਕੱਢੋ... ਜਿਵੇਂ ਮਰਜ਼ੀ ਕਰੋ... ਮੈਥੋਂ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਸਹਾਰ ਹੁੰਦਾ... ਜਾਂ ਫੇਰ ਗੋਲੀ ਮਰਵਾ ਦਿਉ...” ਬਹੁਤਾ ਉਹਤੋਂ ਬੋਲ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਧਕ ਧਕ ਕਰਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਧੜਕਨ ਇਕ ਦਮ ਬੰਦ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ।

ਮੁੜ ਜਦੋਂ ਉਹਨੇ ਅੱਖ ਪੁੱਟੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਘਰ ਸੀ। ਬੁੱਢਾ ਬਾਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਰਦਾ ਉਹਦਾ ਸਿਰ ਝੱਸ ਕਿਆ ਸੀ। ਧੰਨੋਂ ਤਲੀਆਂ ਨੂੰ ਟਕੋਰ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਡਰੇ ਸਹਿਮੇ ਬੱਚੇ ਬਿਟਰ ਬਿਟਰ ਤੱਕ ਰਹੇ ਸਨ।

“ਚੌਧਰੀਆਂ ਨੇ ਪਲਿਉਂ ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ ਦੇਂ ਕੇ ਤੇਰੀ ਜਿੰਦ ਬਖਸ਼ਾਈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਹਿਕੇ ਤੈਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦਾ ਸਾਰਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ।” ਬੋੜਾ ਜਿਹਾ ਵੱਲ ਹੋਣ ਤੇ ਬਾਪੂ ਨੇ ਚੌਧਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਮਿਹਰਬਾਨੀਆਂ ਦੇ ਪੁੱਲ ਬੰਨ੍ਹਦਿਆਂ ਦਸਿਆ ਸੀ।

ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਹੀ ਮਿਹਰਬਾਨੀਆਂ ਕਰਕੇ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਤੀਸਰੀ ਦਸਤਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਹਿਲੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਡਰਾਉਣੀ। ਇਹ ਦਿਨ ਦਿਹਾੜੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਦਿਨ 'ਚ ਕਈ ਕਈ ਵਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਚੌਧਰੀਆਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨਵੀਂ ਵਧਾਰ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾਂ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਸਿਰ ਚੜ੍ਹੇ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਯਾਦ ਦਵਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਚੌਧਰੀ 'ਚ ਦੁਬਕਿਆ ਨੱਥੂ ਸਭ ਕੁਝ ਜਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਨਵੀਂ ਦਸਤਕ ਤੋਂ ਖਹਿਤਾ ਛੁਡਾਉਣ ਲਈ ਬਾਪੂ ਨੇ ਬੈਟਰੀ ਤੇ ਡਾਂਡਾ ਚੁੱਕ ਲਈ ਹੈ। ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਉਹਦੇ ਵਸ ਦਾ ਨਹੀਂ ਚੌਕੀਦਾਰਾ ਤਾਂ ਕਰ ਹੀ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਧੰਨੋਂ ਮਾਲਕਾਂ ਦੀ ਕੌਣੀ ਦੀ ਸਵਾਈ ਕਰਨ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੱਪੜੇ ਧੋਂਦੀ ਤੇ ਭਾਂਡੇ ਮਾਜਦੀ ਹੈ। ਆਖਿਰ ਚੌਧਰੀਆਂ ਦਾ ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਅਹਿਸਾਨ ਹੈ।

ਬੰਸੇ ਨੇ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਾਲਾ ਝੋਲਾ ਕੀਲੇ ਤੇ ਟੰਗ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਭੱਠ ਪਏ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਪੜ੍ਹਾਈ। ਚੁੱਲ੍ਹਾ ਮਘਦਾ ਰੱਖਣ ਲਈ ਉਹ ਧਾਗਾ ਮਿੱਲ ਜਾਣ ਲੱਗੀ ਹੈ।

ਹੱਛਾਂ ਦੇ ਮੁੜ ਨਰੋਏ ਹੋਣ ਦੀ ਆਸ ਲਈ ਅੰਦਰ ਪਿਆ ਨੱਥੂ ਸੱਚਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਖਿਰ ਦਹਿਸ਼ਤਗਰੰਦ ਕੌਣ ਹੈ? ਚੰਨੀ, ਉਹ, ਡਿਪਟੀ ਜਾਂ ਫੇਰ ਚੌਧਰੀ?

0

ਪਾਠਕ ਲੇਖਕ ਵੱਰਮ

ਇਕ ਚਿੱਠੀ ਤੇ ਇਕ ਲੇਖ

ਸਾਨੂੰ ਕਾਮਰੇਡ ਮਾਲਵਿੰਦਰ ਮਾਲੀ ਵਲੋਂ ਇਕ ਚਿੱਠੀ ਅਤੇ ਇਕ ਲੇਖ ਮਿਲੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਇਥੇ ਸਮਤਾ ਦੇ ਪਾਠਕਾਂ ਲਈ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਸਮਤਾ ਦੇ ਕਾਲਮ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਦਰਪੇਸ਼ ਮਸਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਬਹਿਸ ਲਈ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹਾਂਸ਼ਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਭੇੜ ਵਿਚ ਹੀ ਸਿਧਾਂਤ ਨਿਖਰਦਾ ਹੈ। ਸੰਖੇਪ ਲਿਖਤਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਜੀ ਆਇਆਂ ਆਖਾਂਕੇ/ਸੰਪਾਦਕ

ਸਾਥੀ ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ,

'ਸਮਤਾ' ਰਾਹੀਂ ਜਾਂਹਰ ਹੋ ਰਹੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ, ਰਾਵਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਹਮਦਰਦ ਘੋਰਿਆਂ ਅੰਦਰ ਇਕ ਨਵੀਂ ਸੋਝੀ ਤੇ ਚੋੜਨਾਂ ਜਨਮ ਲੈ ਰਹੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਅੱਜ ਵੀ ਕੁਝ ਹਿੱਸੇ ਸਵੈ-ਸੁਤੰਤਰੀ ਤੇ ਸਵੈ-ਕੁਲੋਖਿਆਂ

'ਚ ਗੁਲਤਾਨੁ ਰਹਿਣ ਦੀ ਬੁਝਾਰ ਸਮਰਥਾ ਦਾ ਮੁਜ਼ਾਹਰਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਅੰਦਰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਵਿਰੁੱਧ ਗ਼ੈਰ-ਜ਼ਮੇਵਾਰਾਨਾ ਢੰਗ ਨਾਲ ਭੰਡੀ ਪਰਚਾਰ ਤੇ ਦੂਸ਼ਣਬਾਜ਼ੀ ਵਿਚ ਸ਼ਕਤੀ ਜ਼ਾਇਆ ਕਰਨੋਂ ਦੀ ਬਜਾਇ ਸਮੁੱਚੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਪੀੜ੍ਹੇ ਹੋਠ ਸੋਟਾ ਵੇਰਨ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ-ਤਿੱਖਾ ਹੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਨਵੇਂ

ਰੁਝਾਣ ਤੇ ਜਾਗਰਤੀ ਨੂੰ 'ਜੀ ਆਇਆ' ਕਹਿਣਾ ਬਣਾ ਦਾ ਹੈ।

ਇਨਕਲਾਬੀ ਲਹਿਰ ਦਾ ਸੰਕਟ ਕਿਸੇ ਬਿਆਨ ਵਰਨਣ ਦਾ ਮੁਥਾਜ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਸੰਕਟ ਉਤੇ ਸਿਰਫ ਕੀਰਨੇ ਪਾਈ ਜਾਣੇ ਬੇਕਾਰ ਹਨ। ਲੋੜ ਹੈ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਸੰਕਟ-ਮੁਕਤ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਇਨਕਲਾਬੀ ਜ਼ੋਰ ਤੇ ਉਦਮ ਦੀ। ਤਜਰਬਾ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕੰਮ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹਿਲ ਨਹੀਂ। ਪੁਰਾਣੇ ਨੀਤੀ-ਨਿਰਣਿਆਂ ਉਤੇ ਕਿੰਤੂ ਕਰਨ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਰਖ-ਪੜਚੋਲ ਹੇਠ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਜੋਂਦੋਜਹਿਦ, ਅਸਲ ਵਿਚ, ਪੁੱਲੋਤਾਰੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲਹਿਰ ਅੰਦਰ ਫੈਲੇ ਅੰਧ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੇ ਹਨੇਰਪੱਖ ਵਿਰੁੱਧ ਜੋਂਦੋਜਹਿਦ ਹੈ। ਲਹਿਰ ਦੀ ਸਿਹਤਯਾਬੀ ਲਈ ਇਹ ਜੋਂਦੋਜਹਿਦ, ਰਠਨ ਤੇ ਗੁੰਝਲ-ਦਾਰ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਅਤਿਅੰਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਅੰਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਧਾਰਨੀਆਂ ਵਲੋਂ ਇਸ ਜੋਂਦੋਜਹਿਦ ਵਿਰੁੱਧ ਪਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਚੀਕ-ਚਿਹਾੜਾ ਅਤੇ ਬੁਖਲਾਹਟ ਭਰੀ ਗਾਲੀ-ਗਲੋਚ ਕੋਈ ਅਲੋਕਾਰੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਹਨੇਰੇ ਦੇ ਕੜ ਇਸੇ ਚੀਕਵੇਂ ਖੜਾਕ ਨਾਲ ਹੀ ਟੁੱਟਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਾਡੇ ਮੱਤ ਅਨੁਸਾਰ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸਫ਼ਾਂ ਅੰਦਰ ਜਾਗੀ ਇਸ ਨਵੀਂ ਸੋਝੀ ਨੂੰ ਸੁਚੇਤ ਅਤੇ ਵਿਉਂਤਬੱਧ ਰੂਪ 'ਚ ਸਹੀ ਦਿਸ਼ਾ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਨਾ ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਿਰਫ ਤਾਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਰਲਕੇ, ਚੇਤੰਨ ਰੂਪ 'ਚ ਬਹਿਸ ਨੂੰ ਉਭਰਵੇਂ ਸਿਧਾਂਤਕ ਤੇ ਸਿਆਸੀ ਨੁਕਤਿਆਂ ਉਤੇ ਕੇਂਦਰਤ ਕਰੀਏ। ਇਹ ਬਹਿਸ ਬੋਲਿਆਜ ਪਰ ਸਵੱਛ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਗਰੁੱਪ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦਾ ਇਕ ਗੰਭੀਰ ਰੰਗੀ ਲੱਛਣ, ਸਫ਼ਾਂ ਅੰਦਰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਵਿਰੁੱਧ ਫੈਲੀ ਨਫਰਤ ਤੇ ਤੁਅੱਸਬਾਂ ਦੀ ਹਥਾੜ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਝਿੱਜਕ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਕਿ ਇਕ ਗਰੁੱਪ ਦੇ ਹਮਾਇਤੀ ਘੋਰਿਆਂ ਦੁਆਲੇ ਦੁਜਿਆ ਪ੍ਰਤੀ ਉਸਰੀ ਤੁਅੱਸਬਾਂ ਦੀ ਇਹ ਵਾੜ, ਬਹੁਤੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ, "ਗਰੁੱਪ ਸਰਦਾਰਾਂ" ਦੀ ਸੋਚੀ-ਸਮਝੀ ਨੀਤੀ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਜਿਉਂਦੀ-ਤਿਉਂ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ 'ਚ "ਗਰੁੱਪ ਸਰਦਾਰਾਂ" ਦੇ ਸੁਆ-ਰਥੀ ਹਿਤ ਸਮੱਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਇਸ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਤਬਦੀਲ ਕਰਨ ਲਈ ਬੜੇ ਹੀ ਸਿਰੜੀ ਯਤਨ ਤੇ ਉਪਰਾਲੇ ਦਰਕਾਰ ਹਨ। ਅੰਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਧਾਰਨੀਆਂ ਵਲੋਂ, ਅਜਿਹੇ ਸੁਹਿਰਦ ਯਤਨਾਂ ਦਾ ਝੱਲਿਆਇਆ ਵਿਰੋਧ ਸੁਭਾਵਕ ਤੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ।

ਲਹਿਰ ਅੰਦਰ ਸਿਹਤਮੰਦ ਲੀਹਾਂ ਉਤੇ ਸਿਧਾਂਤਕ

ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਦਾ ਅਮਲ ਤੌਰਨ ਲਈ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਤਜਵੀਜ਼ ਰੱਖਣ ਲਗੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਤਜਵੀਜ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਹਰ ਧਿਰ ਨੂੰ ਲਹਿਰ ਅਗੇ ਦਰਪੇਸ਼ ਸਿਧਾਂਤਕ ਸੁਆਲਾਂ ਬਾਰੇ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ 'ਚ ਆਪਣਾ ਪੱਖ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ। ਇਕ ਮੌਕੇ ਸਿਰਫ ਇਕ ਨੁਕਤੇ ਨੂੰ ਹੀ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਬਿਹਤਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਲਿਖਤ ਮੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਗਾਲੀ-ਗਲੋਚ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਕਤ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਬਹਿਸ ਅੰਦਰ ਦਾਖਲੇ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸ਼ਰਤ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਿਖਤ ਦਾ ਅਕਾਰ ਚਾਰ ਤੋਂ ਛੇ ਸਤਿਕਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਕ ਮੌਕੇ, 'ਸਮਤਾ' ਅੰਦਰ, ਇਕ ਧਿਰ ਦਾ ਪੱਖ ਛਾਪਿਆ ਜਾਵੇ। ਜੇਕਰ 'ਸਮਤਾ' ਲਈ ਕੋਈ ਆਰਥਕ ਜਾਂ ਹੋਰ ਇੱਕਤ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਲਿਖਤਾਂ Sponsored ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਗਲੀ ਵੇਰ, ਇਸ ਲਿਖਤ ਉਤੇ ਅੱਡ ਅੱਡ ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਛਾਪੇ ਜਾਣ। ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਅਸਲੀ ਨੁਕਤੇ ਵੱਲ ਹੀ ਸੋਧਤ ਰਹਿਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਸੰਪਾਦਕ ਕੋਲ ਇਹਨਾਂ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਸੰਪਾਦਤ ਕਰਨ ਦਾ ਸੁਤੰਤਰ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੰਬੰਧਤ ਧਿਰ ਨੂੰ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਆਪਣਾ ਜੁਆਬੀ ਪੱਖ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਨੁਕਤਾ-ਦਰ-ਨੁਕਤਾ ਬਹਿਸ ਨੂੰ ਅਗੇ ਵਧਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਿਰਫ ਇਉਂ ਕੀਤਿਆਂ ਹੀ, ਅੱਡ-ਅੱਡ ਗਰੁੱਪਾਂ ਦੇ ਆਪਣੀ ਲੀਹ ਦੇ "ਸੋ ਫੀ ਸਦੀ ਦਰੁਸਤ" ਹੋਣ ਦੇ ਬੁਲੰਦ ਬਾਂਗ ਦਾ ਅਵਿਆਂ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਪਰਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਿਹਤਾ ਵੀ ਗਰੁੱਪ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਬਹਾਨੇ, ਇਸ ਬਹਿਸ ਚੋਂ ਲਾਭੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੇਗਾ, ਉਸਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਤੇ ਬਦਨੀਤੀ ਸਾਫ ਪਕੜੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ। ਕਿਸੇ ਵਿਰੁੱਧ ਚੰਗਾ ਮੰਦਾ ਬੋਲਣ ਜਾਂ ਮਿਹਣੇ ਮਿਹਣੀ ਹੋਣ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਖਰੇ ਰੋ-ਬੋਟੇ ਦੀ ਪਰਖ ਬਹਿਸ ਦੇ ਮੰਦਾਨ ਅੰਦਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।

ਇਸੇ ਯੋਜਨਾ ਤਹਿਤ ਅਸੀਂ ਇਸ ਵੇਰ ਆਪਣੀ ਇਕ ਲਿਖਤ ਤੁਹਾਨੂੰ ਭੇਜ ਰਹੇ ਹਾਂ! ਇਸ ਲਿਖਤ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਭਾਰਤ ਅੰਦਰ ਉਭਰ ਰਿਹਾ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਵਿਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ, ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਬਾਰੇ ਉਚੇ ਸ਼ੋਕ-ਸ਼ਰਾਬੇ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਇਨਕਲਾਬੀ ਹਲਕਿਆਂ ਅੰਦਰ ਬੜੇ ਹੀ ਨੁਕਸਦਾਰ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹਨ। ਇਹ ਮਸਲਾ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਅਭਿਆਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗਹਿਰੇ ਤੇ ਸਿੱਧੇ ਰੂਪ 'ਚ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ, ਇਸ ਉਤੇ ਬਹਿਸ

ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਲਿਖਤ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰ-ਭੇੜ (polemical) ਦਾ ਰੂਪ ਦੇਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਪਾਸ਼ੇ-ਟਿਵ ਸਟੇਟਮੈਂਟ ਦਾ ਰੂਪ ਹੀ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਰਨਧੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਲੇਖ ਵਿਚਲੇ ਉਹਨਾਂ ਨੁਕ-ਤਿਆ ਦਾ ਜਵਾਬ ਵੀ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਗਲਤ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ। ਸਮੱਰਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਬੋਲੋੜੇ ਵਿਸਥਾਰ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੀ ਇਸ ਤਜਵੀਬ ਤੇ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਕਾਬਲੋ ਮਨਜ਼ੂਰ ਸਮਝਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਬਹਿਸ ਦਾ ਇਹ ਅਮਲ ਆਰੰਭ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਜੇਕਰ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਰਨ, ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਇਸ ਸੁਝਾਅ ਨਾਲ ਮੁਤਾਫਿਕ ਹੋਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਹੋ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ

ਬੋਲਿਹਾਜ਼ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਸਾਂਝੇ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਤੁਹਾਡੇ ਵਲੋਂ ਪਰਗਟਾਈ ਅਸਮਰਥਾ ਉਤੇ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਰੰਜਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਜਾਂ ਖੁਲ੍ਹਮ-ਖੁਲ੍ਹਾ ਕੱਢੀ ਵੀ ਰੂਪ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਇਹ ਤੁਹਾਡੀ ਸਮਝ ਤੇ ਇੱਛਾ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਲਿਖਤ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਪਈ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ "ਸਕਰੋਈ" ਦੇ ਡਾਕ ਪਤੇ ਤੇ ਵਾਪਸ ਭੇਜ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ।

ਉਜਾਰੂ ਸਹਿਯੋਗ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ

ਤੁਹਾਡਾ ਆਪਦਾ

ਮਾਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਾਲੀ

ਭਾਰਤ ਅੰਦਰ ਉਭਰ ਰਿਹਾ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਮਸਲੇ ਦੀ ਠੋਸ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ

-ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ

ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਕਮਿ: ਲਹਿਤ ਤੇ ਬੁਰਜੂਆ ਹਲਕਿਆਂ ਅੰਦਰ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਕੁੱਝ ਕਿਹਾ ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਇਥੇ, ਅਸੀਂ, ਇਸ ਵਰਤਾਰੇ ਦੇ ਕੁਝ ਕੁ ਸੰਬੰਧਤ ਪੱਖਾਂ 'ਤੇ ਹੀ ਕੇਂਦਰਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ।

(1) ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਸਰਕਾਰੀ ਜਬਰ ਵਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਵਹਿਸ਼ੀ ਰੂਪ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰ ਲੈਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੱਛਣ ਲੁਟੇਰੇ ਹਾਕਮਾਂ ਵਲੋਂ ਕਿਸੇ ਅਤਿ ਪਿਛਾਖੜੀ ਤੱਤ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਧ-ਪ੍ਰਾਉਂਦੇ (Populist) ਨਾਹਰੇ (ਜਾਂ ਨਾਹਿਰਿਆ) ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਪਛੜੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਤੂਲ ਦੇਣਾ ਅਤੇ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸਿਆਂ (ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਰਕੇ ਮੱਧ ਵਰਗ) ਨੂੰ ਅਤਿ ਘਿਨਾਉਣੇ ਹਕੂਮਤੀ ਜਬਰ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿਚ ਲਾਮਬੰਦ ਕਰ ਲੈਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਉਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹੀ ਕੁੱਝ ਹਿੱਸਿਆਂ (ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਰਕੇ ਮੱਧ ਵਰਗ) ਨੂੰ ਅਤਿ ਘਿਨਾਉਣੇ ਹਕੂਮਤੀ ਜਬਰ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿਚ ਲਾਮਬੰਦ ਕਰ ਲੈਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਉਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹੀ ਕੁੱਝ ਹਿੱਸਿਆਂ ਦੀ ਸਰਗਰਮ ਹਮਾਇਤ ਨੇ ਸ਼ਮੂਲੀ-ਅਤ ਸਦਕਾ ਰਾਜਕੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦਾ ਦਮਨਕਾਰੀ ਲੱਛਣ, ਰੋਲ ਤੇ ਸਮਰੱਥਾ ਬਹੁਤ ਸੀ ਗੰਭੀਰ ਆਕਾਰ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(2) ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਕਿਸੇ ਹਾਕਮ ਗੁੱਟ ਜਾਂ ਸ਼ਖਸੀ-ਅਤ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਦੀ ਖਰਾਬੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਨਾਂ ਹੀ ਇਹ ਮਹਿਸ਼ ਕਿਸੇ ਹਕੂਮਰਾਨ ਸ਼ਖਸ ਜਾਂ ਟੋਲੇ ਦੇ ਮਨ ਦਾ ਵਤੂਰ (ਜਾਂ ਜਨੂੰਨ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ, ਲੁਟੇਰੇ ਹਕੂਮਰਾਨ ਵਰਗ ਦਾ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਸੰਕਟਵਾਨ ਸਥਿਤੀ ਪ੍ਰਤੀ ਹੁੰਗਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ, ਇਹ ਅਕਸਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਉਭਰਦਾ ਤੇ ਚੋਰ ਫੜਦਾ ਹੈ, ਜਦ,

ਲੱਠੂ ਹਾਕਮ ਵਰਗ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗੰਭੀਰ ਅਤੇ ਸਰਬ-ਪੱਖੀ ਸੰਕਟ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਜਦ ਲੁਟੇਰੇ ਅਤੇ ਜਾਬਰ ਰਾਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਹੋਂਦ ਤੇ ਸਲਾਮਤੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗੰਭੀਰ ਰੂਪ 'ਚ ਖਤਰੇ ਮੂੰਹ ਆਈ ਪਈ ਹੋਵੇ।

(3) ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਦਾ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ (ਯਾਨੀ ਕਿ ਹਰ ਦੇਸ਼ ਅੰਦਰ) ਕੋਈ ਇੱਕ-ਸਾਰ ਤੋਂ ਘੜਿਆ-ਘੜਾਇਆ ਸਰੂਪ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਵਲੋਂ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਸਰੂਪ ਤੇ ਅਕਾਰ...ਅੱਡ ਅੱਡ ਹਾਲਤਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ, ਤੱਤ ਦੀ ਸਾਂਝ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਹਰ ਦੇਸ਼ ਅੰਦਰ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਆਪਣੇ ਕੁੱਝ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੱਛਣ ਲੈ ਕੇ ਪਰਗਟ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਲੱਛਣ ਮੌਜੂਦ ਠੋਸ ਹਾਲਤਾਂ (ਦੋਨੋ-ਸਭਾਨਕ ਤੇ ਕੌਮਾਂਤਰੀ) ਦੀ ਉਪਜ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਥਾਨਕ ਤੇ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਹਾਲਤਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰ-ਕਰਮ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਪਰ ਕਿਸੇ ਦੇਸ਼ ਅੰਦਰ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੱਛਣ, ਮੁਖ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਸੰਬੰਧਤ ਸਮਾਜੀ ਬਣਤਰ ਦੇ ਖਸੇ ਤੋਂ ਹੀ ਨਿਰਧਾਰਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੱਛਣਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਹਕੀਕੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਮਝਣਾ ਅਤੇ ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੇ ਠੋਸ ਨਾਅਰੇ ਤੇ ਦਾਅਪੋਰ ਘੜਨੇ ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

(4) ਇਹ ਕੋਈ ਧੁਰ-ਦਰਗਾਹੋਂ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਭੁੱਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਤੇ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ, ਫੌਰੀ ਪਰਸੰਗ ਤੋਂ ਦੇਖਿਆ ਪ੍ਰੋਲੋਤਾਰੀ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਮੱਤ ਵਜੋਂ ਹੀ ਉਭਰੇ। ਇਸ ਸਚਾਈ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕਿ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਤਿੱਖੇ ਸੰਕਟ ਦੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ 'ਚ ਹੀ ਉਭਰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਕੋਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਸ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮੌਕੇ ਜਾਬਰ ਰਾਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਫੌਰੀ ਖਤਰਾ ਇਨਕਲਾਬੀ

ਲਹਿਰਾ ਕੋਲੋਂ ਹੀ ਖੜਾ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਖਤਰਾ, ਸਮਾਜ ਅੰਦਰ ਕਰਮਸ਼ੀਲ ਹੋਰਨਾਂ ਸਮਾਜੀ ਅੰਤਰ-ਵਿਰੋਧਾਂ ਤੇ ਜਮਾਤੀ/ਸਿਆਸੀ ਤਾਕਤਾਂ ਕੋਲੋਂ ਵੀ ਖੜਾ ਹੋਇਆ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਮੌਕੇ ਫੌਰੀ ਪਰਸੰਗ ਵਿਚ, ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਦੀ ਧਾਰ, ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਿਹਨਾਂ ਜਮਾਤੀ/ਸਿਆਸੀ ਤਾਕਤਾਂ ਵੱਲ ਵੀ ਸੋਧੀ ਹੋਈ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ !

(5) ਭਾਰਤ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਪਰਸੰਗ ਵਿਚ ਦੇਖਿਆ, ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਦੇ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਠੀਕ ਰੂਪ 'ਚ ਸਮਝਣ ਲਈ ਦੋ ਪੱਖਾਂ ਬਾਰੇ ਹਕੀਕੀ ਨਿਰਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ, ਤਾਂ ਇਹ ਕਿ ਅਜੋਕੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ, ਉਹ ਕਿਹੜਾ ਸਮਾਜੀ/ਸਿਆਸੀ ਵਰਤਾਰਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਫੌਰੀ ਤੇ ਹਕੀਕੀ ਪੱਖ ਤੋਂ ਖੜਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਦੂਜਾ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਸਲਾਮਤੀ ਨੂੰ ਦਾਖਲੇ ਵਿਚ ਇਸ ਖਤਰੇ ਦਾ ਬੰਨ੍ਹ-ਉਪਾਅ ਕਰਨ ਲਈ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮਾਂ ਪੱਲੇ ਉਹ ਕਿਹੜਾ ਜਜ਼ਬਾ ਤੇ ਨਾਹਰਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਉਹ ਫਾਸ਼ੀ ਜਨੂੰਨ ਭੜਕਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਸਕਦੇ (ਤੇ ਕਰ ਰਹੇ) ਹਨ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਨੁਕਤਿਆਂ ਦੇ ਹਕੀਕੀ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ 'ਤੇ ਹੀ ਭਾਰਤੀ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ ਸਹੀ ਰੂਪ 'ਚ ਸਮਝਿਆ ਤੇ ਇਸ ਵਿਰੁੱਧ ਇਨਕਲਾਬੀ ਪ੍ਰੀਤਭਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

(6) ਭਾਰਤ ਦੇ ਅਜੋਕੇ ਸਮਾਜਿਕ-ਸਿਆਸੀ ਯਥਾਰਥ ਤੋਂ ਇਹ ਨਿਰਣਾ ਕਰਨਾ ਕੋਈ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਮੌਕੇ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮਾਂ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਗੰਭੀਰ ਤੇ ਨਾਜ਼ਕ ਮਸਲਾ, ਦੇਸ਼ ਦੀ 'ਏਕਤਾ ਤੇ ਅਖੰਡਤਾ' ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਦਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮਾਂ ਵਲੋਂ ਏਸ ਨਾਅਰੇ ਉੱਤੇ ਦਿੱਤੀ ਦਾਬ ਕੋਈ ਬੇਵਜਾ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਇਥੇ ਇਹ ਗੱਲ ਚਿਤਾਰਨੀ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਲੁਟੇਰੇ ਹਾਕਮਾਂ ਵਲੋਂ ਬਦਲਵੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਅੰਦਰ ਲਿਆਏ ਹਰ ਬਦਲਵੇਂ ਨਾਅਰੇ ਦਾ ਮਾਦੀ ਅਧਾਰ ਤੇ ਠੱਸ ਵਜ੍ਹਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਸਮਝਣੀ ਬੇਹੱਦ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮੌਕੇ ਹਾਕਮਾਂ ਵਲੋਂ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਅਰਾ ਹੀ ਕਿਉਂ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਹੋਰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ?

ਇਹ ਇੱਕ ਹਕੀਕਤ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਪ੍ਰਲੋਤਾਰੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲਹਿਰਾ ਕੋਲੋਂ ਫੌਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਹ ਖਤਰਾ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਜੋ ਸੰਨ੍ਹੇਵਿਆਂ-ਸੱਤਰਵਿਆਂ 'ਚ ਸੀ। ਸੰਨ੍ਹੇਵਿਆਂ-ਸੱਤਰਵਿਆਂ ਦਾ ਉਹ ਇਨਕਲਾਬੀ ਉਭਾਰ ਅੱਜੋਕੇਵੀਆਂ 'ਚ ਆ ਕੇ

ਆਪਣਾ ਪਹਿਲਾ ਵਾਲਾ ਤਖ-ਤੇਜ਼ ਗੁਆ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਅੱਜੋਕੇਵੀਆਂ ਦੀ ਉਭਾਰਵੀਂ ਹਕੀਕਤ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਅੱਡ ਅੱਡ ਹਿਸਿਆਂ ਅੰਦਰ, ਵੱਖ ਵੱਖ ਕੌਮੀਅਤਾਂ, ਇਲਾਕਾਈ, ਤਾਕਤਾਂ, ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਧਾਰਮਿਕ ਵਰਗਾਂ ਤੇ ਦਲਿਤਾਂ ਦੀਆਂ ਸਵੈ-ਪਛਾਣ ਦੀ ਰਾਖੀ ਤੇ ਸਵੈ-ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਲਈ ਉੱਠੀਆਂ ਤੇ ਪੂਰੇ ਜਾਹੋ-ਜਲਾਲ 'ਚ ਜਾਰੀ ਰਹਿ ਰਹੀਆਂ ਖਾੜਕੂ ਵਿਰੋਧ ਲਹਿਰਾਂ ਹਨ। ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਲਹਿਰਾਂ ਹੀ ਹਨ, ਜਿਹੜੀਆਂ, ਗੈਰ-ਜਮਹੂਰੀ ਤੇ ਪੱਖਪਾਤੀ ਨੀਤੀ 'ਤੇ ਉਸਰੇ ਜਾਬਰ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਸਲਾਮਤੀ ਨੂੰ, ਫੌਰੀ ਪਰਸੰਗ ਤੋਂ, ਗੰਭੀਰ ਤੇ ਹਕੀਕੀ ਖਤਰੇ ਖੜੇ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮਾਂ ਵਲੋਂ ਪਿਛਲੇ 5-6 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਉਠਾਏ ਸਭਨਾਂ ਅਹਿਮ ਜਾਬਰ ਕਦਮਾਂ ਦੀ ਮਾਰ, ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਇਹਨਾਂ ਲਹਿਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਚਾਲਕ ਜਮਾਤੀ/ਸਿਆਸੀ ਤਾਕਤਾਂ ਨੂੰ ਸਹਿਣੀ ਪਈ ਤੇ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ। (ਇਥੇ ਅਸੀਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੁਝ ਕੁ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਅਤੇ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਖਿੱਤਿਆਂ ਅੰਦਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਮਹੂਰੀ ਤਾਕਤਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੋਣ ਚਲ ਰਹੀ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਜੱਦੋਜਹਿਦ ਦੀ ਹਕੀਕਤ ਤੋਂ ਮੁਨਕਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੇ, ਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਬਦਰ ਘਟਾਈ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਪਰ ਇਸ ਪਰਤੱਖ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪਰਮਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਜੱਦੋਜਹਿਦ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸਿਆਸੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਉੱਤੇ ਭਾਰੂ ਜਾਂ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਛੱਡ ਰਹੀ)।

7) ਇਸ ਪਰਤੱਖ ਹਕੀਕਤ ਨੂੰ ਤਸਲੀਮ ਕਰ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਗਲਾ ਸੁਆਲ ਇਹ ਖੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਾਬਰ ਹੁਕਮਰਾਨ, ਇਸ ਸੰਕਟ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਲਈ, ਕਿਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ, ਸਿਆਸੀ ਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਤਿਆਰੀਆਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ? ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ (ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਇੱਕ ਹਕੀਕਤ ਵੀ ਹੈ) ਇਸ ਮੌਕੇ ਫੌਰੀ ਤੇ ਮੁੱਖ ਖਤਰਾ ਦੇਸ਼ ਦੀ 'ਏਕਤਾ ਤੇ ਅਖੰਡਤਾ' ਨੂੰ ਹੈ, ਅਤੇ ਹੈ ਵੀ ਅੱਡ ਅੱਡ ਕੌਮਾਂ/ਭਾਸ਼ਾਈ ਗਰੁੱਪਾਂ, ਇਲਾਕਾਈ ਸਨਾਖਤਾਂ ਤੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਧਾਰਮਿਕ ਵਰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਖਾੜਕੂ ਵਿਰੋਧ ਲਹਿਰਾਂ ਹੋਣ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਸੰਕਟ ਨੂੰ ਸਰ ਕਰਨ ਲਈ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਏਕਤਾ ਤੇ 'ਅਖੰਡਤਾ' ਦਾ ਨਾਹਰਾ ਤੇ ਸੰਕਲਪ ਉਭਾਰਨਾ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਅਰੇ ਦੁਆਲੇ ਪਿਛਾਪੜੀ ਫਾਸ਼ੀ ਲਾਮਬੰਦੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਜਿਵਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਨਹੀਂ। ਇਥੋਂ ਹੀ ਭਾਰਤੀ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਦਾ ਠੱਸ ਸਰੂਪ ਉਸਰਦਾ ਤੇ ਉਘੜਦਾ ਹੈ।

(8) ਇਸ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦੀ ਖਤਰੇ ਦਾ ਸਵਲੋਤਾ ਨਾਲ

ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਲਈ, ਦਰੁਸਤ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲੀਹ ਤੇ ਪੈਂਤੜੇ ਪੱਖੋਂ, ਦੇਖਣ ਤੇ ਸਮਝਣ ਵਾਲੀ ਇਕ ਬੇਹੱਦ ਅਹਿਮ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਹੜੀਆਂ ਸਮਾਜੀ/ਸਿਆਸੀ ਤਾਕਤਾਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਇਸ ਪਿਛਾਖੜੀ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਪੈਂਤੜੇ ਦੀਆਂ ਵਾਹਕ ਬਣ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ? ਜਿਹੜੀਆਂ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜ-ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦੇ ਇਸ ਪਿਛਾਖੜੀ ਅਧਾਰ ਉੱਤੇ ਫਾਸ਼ੀਕਰਨ ਦੇ ਅਮਲ ਦੀਆਂ ਜ਼ੋਰੀਦਾਰਾਂ ਤੇ ਹਮਾਇਤੀ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ? ਕੀ ਆਪਣੀ ਵੱਖਰੀ ਸੁਤੰਤਰ ਪਹਿਚਾਣ ਦੀ ਰਾਖੀ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ, ਸਿਆਸੀ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਹਿਤਾਂ ਦੀ ਪਰਾਪਤੀ ਤੇ ਵਧਾਰ ਲਈ ਲੜ ਰਹੀਆਂ ਜਾਗਰੂਕ ਕੌਮਾਂ? ਜਾਂ ਆਪਣੀ ਵੱਖਰੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਹੱਦ ਤੇ ਪਹਿਚਾਣ ਦੀ ਰਾਖੀ ਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਅਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਜੂਝ ਰਹੀਆਂ ਧਾਰਮਿਕ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ? ਜਾਂ ਫਿਰ ਕੀ, ਆਪਣੇ ਖੇਤਰੀ ਆਰਥਕ ਸਮਾਜੀ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਹਿਤਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਘੋਲਾਂ ਦੇ ਰਾਹ 'ਪੈ ਰਹੀਆਂ ਇਲਾਕਾਈ ਤਾਕਤਾਂ (ਝਾਰਖੰਡ, ਉਤਰਾਖੰਡ, ਛਤੀਸਗੜ੍ਹ ਆਦਿ ਆਦਿ)? ਨਹੀਂ, ਉਪਰ ਬਿਆਨੀਆਂ ਇਹ ਤਾਕਤਾਂ, ਆਪਣੇ-ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਹਿਤਾਂ ਤੇ ਲੋੜਾਂ ਪੱਖੋਂ ਹੀ ਜਾਬਰ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਪਿਛਾਖੜੀ/ਫਾਸ਼ੀਵਾਦੀ ਪੈਂਤੜੇ ਨਾਲ ਟਕਰਾਅ 'ਚ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਤਾਕਤਾਂ, ਆਪਣੇ ਜਮਾਤੀ/ਸਮਾਜੀ ਕਿਰਦਾਰ 'ਚੋਂ ਉਪਜੇ ਗਲਤ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਸਦਕਾ ਸਿਆਸੀ ਜੌਂਦੜੀਯਦ ਦੇ ਮਾਮਲੇ 'ਚ ਅਨੇਕਾਂ ਗਲਤ ਰੁਝਾਨਾਂ ਤੇ ਕੁਰਾਹਿਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ (ਤੇ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਵੀ ਹਨ), ਪਰ ਭਾਰਤੀ ਸਟੇਟ ਦੇ ਨੁਕਤਾ-ਨਜ਼ਰ ਤੋਂ ਦੇਖਿਆ, ਇਹ ਭਾਰਤੀ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਦੀਆਂ ਹਮਾਇਤੀ ਤੇ ਵਾਹਕ ਕਦਾਚਿਤ੍ਰ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੀਆਂ। ਇਹਨਾਂ ਅੰਦਰ ਅਨੇਕਾਂ ਤੰਗ ਨਜ਼ਰ ਤੇ ਗੈਰ-ਜਮਹੂਰੀ ਰੁਝਾਨ ਤਾਂ ਪਲ-ਪਸਰ ਸਕਦੇ ਹਨ (ਤੇ ਪਲ-ਪਸਰ ਰਹੇ ਵੀ ਹਨ) ਪਰ ਸਿਰਫ ਇਸੇ ਅਧਾਰ ਉੱਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ 'ਫਾਸ਼ੀਵਾਦੀ' ਗਰਦਾਨ ਦੇਣਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਇਸ ਅਧਾਰ ਉੱਤੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲਹਿਰ ਦਾ ਫੌਰੀ ਚੋਟ-ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਮਿਥ ਲੈਣਾ ਖੁਦ ਇੱਕ ਖਤਰਨਾਕ ਸਿਆਸੀ ਕੁਰਾਹੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਣਾ ਹੈ।

ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਬਾਰੇ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤਕ ਬੁਲਾਂਦਰੇ (ਜਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦੀ ਤੁਅੱਸਬਾਂ) 'ਚੋਂ ਉਪਜੀ ਨੁਕਸਦਾਰ ਧਾਰਨਾ, ਭਾਰਤੀ ਕਮਿ: ਲਹਿਰ ਦੇ ਵਡੇਰੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਲਪੇਟ 'ਚ ਲਈ ਬੈਠੀ ਹੈ। 'ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ' ਬਾਰੇ ਇਸ ਮਸ਼ੀਨੀ ਧਾਰਨਾ ਤੇ ਲੋਹੇ-ਜੜੇ ਫਾਰਮੂਲੇ ਮੁਤਾਬਕ, ਭਾਰਤੀ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ = ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਾਵਨਵਾਦੀ + ਸਿੱਖ ਜਨੂੰਨੀ

ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ + ਮੁਸਲਿਮ ਕੱਟੜਪੰਥੀ 'ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ + ਇਸਾਈ ਮੂਲਪੰਥੀ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ।' ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਬਾਰੇ ਅਜਿਹੀ ਗਲਤ ਸਮਝ ਕੌਮਾਤਰੀ ਕਮਿ: ਲਹਿਰ ਦੇ ਗੁੱਪ-ਪੱਖੀ ਇਤਿਹਾਸ 'ਚ ਹੋਰ ਕਿਤੇ ਵੀ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗੀ।

ਹਾਂ, ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਧਾਰਮਿਕ ਮੁੜ-ਸੁਰਜੀਤੀ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਅੰਦਰ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦੀ ਅੰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਲੁਪਤ ਹੋਣ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਸੱਚਾ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ-ਲੈਨਿਨਵਾਦੀ ਮੁਨਕਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ, ਮੌਲਿਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਅੰਦਰ ਕੁਝ ਧਾਰਮਿਕ ਲਹਿਰਾਂ ਨੇ ਸੱਚ-ਮੁੱਚ ਹੀ ਅਗਾਂਹਵਧੂ ਤੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਰੋਲ ਨਿਭਾਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਮੌਕੇ ਇਹਨਾਂ ਲਹਿਰਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਇਕ ਤਨੀ-ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ (Organic process) ਵਜੋਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਹਿਰਾਂ ਨੇ ਪੁਰਾਣੇ, ਇਤਿ-ਹਾਸਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪਿਛਾਖੜੀ ਕਦਰ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਉਲਟ, ਨਵੀਆਂ, ਅਗਾਂਹਵਧੂ, ਸਮਾਜੀ ਕਦਰਾਂ ਦਾ ਝੰਡਾ ਬੁਲੰਦ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਆਪਣੀਆਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਉਦੋਂ, ਇਹਨਾਂ ਲਹਿਰਾਂ ਦਾ ਤੱਤ ਇਨਕਲਾਬੀ ਤੇ ਅਗਾਂਹਵਧੂ ਸੀ। ਪਰ ਅਜੋਕੇ ਪਰਸੰਗ ਅੰਦਰ, ਧਾਰ-ਮਿਕ ਮੁੜ-ਸੁਰਜੀਤੀ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਸਮਾਜੀ ਵਿਕਾਸ ਦੀਆਂ ਕਿਸੇ ਸਜੀਵ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਅੰਗ ਨਾ ਹੋ ਕੇ, ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਵਰਤਮਾਨ ਪ੍ਰਤੀ ਇਕੋ ਕੂੜ-ਮੁਖੀ ਪ੍ਰਤੀ-ਕਰਮ ਵਜੋਂ ਹੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ, ਮੌਲਿਕ ਰੂਪ ਦੇ ਉਲਟ, ਅੱਜ ਇਹ ਲਹਿਰਾਂ ਮੌਜੂਦਾ ਨਿੱਘਰੀ ਹੋਈ ਬੁਰਜੂਆਂ ਜਗੀਰੂ ਕਦਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਨਵੀਂ, ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੌਰ ਤੇ ਅਗਾਂਹਵਧੂ ਕਦਰ-ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਬਦਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਸੰਮਰਥ ਹਨ। ਆਪਣੀ ਇਸ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸੀਮਤਾਈ ਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਦੀ ਵਜਾ ਕਰਕੇ, ਇਹਨਾਂ ਤਾਕਤਾਂ ਦੇ ਰਾਜ-ਭਾਗ ਉੱਤੇ ਕਾਬਜ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਦੀਆਂ ਵਾਹਕ ਹੋ ਨਿਬੜਨ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਹਕੀਕੀ ਤੇ ਯਕੀਨੀ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਲਹਿਰਾਂ ਦੀ ਇਸ ਵਜੂਦ-ਸਮੇਈ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਲਹਿਰਾਂ ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠਲੇ ਵਰਗਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਚੇਤੰਨ ਕਰਨ ਦੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਤੇ ਸਿਆਸੀ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਣਡਿੱਠ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਪਰ ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਭਾਰਤੀ ਸਟੇਟ ਵਿਰੁਧ ਉਠ ਰਹੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਲਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਇਨਕਲਾਬੀ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਲਹਿਰ ਦਾ ਫੌਰੀ ਚੋਟ-ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਉਣਾ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

(9) ਜੇਕਰ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਬੌਧਿਕ ਬੁਲਾ-ਰਿਆਂ ਵਲੋਂ ਵਿਆਪਕ ਪੈਮਾਨੇ 'ਤੇ ਲਿਖੀਆਂ/ਛਾਪੀਆਂ ਤੇ ਪਰਚਾਰੀਆਂ ਜਾਂ ਰਹੀਆਂ ਸਿਧਾਂਤਕ ਲੇਖਣੀਆਂ ਦੀ

ਝੁੰਘੀ ਘੋਖ ਤੇ ਪੁਣ-ਛਾਣ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਬਹੁਤ ਉਘੜਵੇਂ ਰੂਪ 'ਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ :

(1) ਲੁਟੇਰੇ ਹਾਕਮ ਵਰਗ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਤਿੱਖਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਨੇ ਕੋਈ ਇਕ-ਕਹਿਰੀ ਕੌਮੀ ਬਣਤਰ ਦਾ ਸਰੂਪ ਅਖਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਭਾਸ਼ਾਈ/ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪਾਤਿਆਂ, ਵਖਰੇਵਿਆਂ ਤੇ ਵਿਰੋਧਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ; ਅਤੇ ਇਹ ਵਿਰੋਧ-ਵਖਰੇਵੇਂ ਕਿਸੇ 'ਜਾਦੂ ਦੀ ਛਤੀ' ਨਾਲ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋਣੇ, ਸਗੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਕੂਮਤੀ ਛਟੀ ਨਾਲ ਹੀ ਕਾਬੂ ਕਰਨਾ ਪੈਣਾ ਹੈ।

(2) ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭਾਵਨਾਤਮਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਲੜੀ 'ਚ ਗੁੰਦਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਸਰਬ-ਸਾਂਝੇ ਕੌਮੀ ਜਜ਼ਬੇ ਦਾ ਕੋਈ ਹਕੀਕੀ ਤੇ ਮਾਦੀ ਅਧਾਰ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਘਾਟ ਨੂੰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੰਭਵ ਹੱਦ ਤੱਕ ਪੂਰਨ ਵਾਲਾ ਇਕੋ-ਇਕ ਫੈਕਟਰ, ਭਾਰਤ ਵਸੋਂ ਦੀ ਭਾਰੀ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਇਕ ਸਾਂਝ-ਹਿੰਦੂ-ਧਰਮ ਦੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਭਾਰਤ ਦੀ ਭਾਰੂ ਵਸੋਂ ਦੀ ਇਸ ਧਾਰਮਿਕ ਭਾਵਨਾਤਮਿਕ ਸਾਂਝ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਪਕੇਰਿਆ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੀ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਖਿੰਡ-ਭਖਰ ਰਹੇ ਵਜੂਦ ਨੂੰ ਬਚਾ ਕੇ ਰਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ, ਮਾਮੂਲੀ ਵਰਕਾਂ-ਵਖਰੇਵਿਆਂ ਨਾਲ ਪਰਤੱਖ ਰੂਪ 'ਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਰਹੇ ਸਮੁੱਚੇ ਸੋਚ-ਪੈਟਰਨ ਅਤੇ ਦਲੀਲ-ਵਿਧੀਆਂ ਤੇ ਵਿਸਥਾਰਾਂ ਦਾ ਸਾਰ-ਤੱਤ ਇਹੋ ਹੈ। ਇਸ ਸੋਚ-ਪੈਟਰਨ ਤੇ ਨਿਰਣਾ-ਕਾਰੀ ਚੋਂ ਹੀ, ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਵਲੋਂ, ਅੱਜੀਵਿਆਂ ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਦੌਰ ਅੰਦਰ, ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਹੀ ਫਿਰਕੂ ਪੱਖ-ਪਾਤੀ ਲੀਹਾਂ ਤੇ ਉਸਰੇ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਵਿਗਸ਼ੀ ਤੇ ਖੂੰਖਾਰ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਹਿੰਦੂ-ਪੁਨਰਵਾਦ ਨੂੰ ਵਧ ਨੰਗੇ ਰੂਪ 'ਚ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕਰਨ ਤੇ ਵਰਤਣ ਲਈ ਹਿੰਦੂ-ਸ਼ਾਵਨਵਾਦੀ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਇਹ ਅਮਲ ਬਦਸਤੁਰ ਜਾਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਤਿੱਖੇ ਹੋ ਰਹੇ ਸੰਕਟ ਦੇ ਸਨਮੁੱਖ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਹੋਰ ਵੀ ਵੱਧ ਵਿਗਸ਼ੀ ਰੂਪ-ਅਕਾਰ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰਦਾ ਚਲਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

(10) ਸੋ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੁਟੇਰੇ ਹਾਕਮ ਵਰਗ ਦੇ ਪਿਛਾਖੜੀ/ਫਾਸ਼ੀਵਾਦੀ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹ ਦਾ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਅਧਾਰ ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਾਵਨਵਾਦ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਅੰਦਰ ਵਸਦੇ ਅਤੇ "ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ" ਦਾ ਬੌਣ-ਅੰਗ ਬਣਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀ ਧਾਰਮਿਕ ਵਰਗਾਂ ਅਤੇ 'ਹਿੰਦੂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ' ਦੀ ਜਦ ਵਿਚ ਆਉਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਕੌਮੀਅਤਾਂ ਖਿਲਾਫ ਅੰਨ੍ਹੀ ਨਫਰਤ ਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣੀ

ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜਨੂੰਨ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਭੜਕਾਉਣਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਨੰਗੇ ਫਾਸ਼ੀ ਜਬਰ ਤੇ ਪੌਸ਼ਗੀਰੀ ਦਾ ਮੁਜ਼ਾਹਰਾ ਕਰਨਾ, ਇਸ ਫਾਸ਼ੀ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹ ਦਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਵਰਤਾਰਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ, ਹਿੰਦੂ-ਪੁਨਰਵਾਦ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕਰਨ ਦਾ ਅਰਥ (ਤੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸਿੱਟਾ), ਹਿੰਦੂ ਫਲਸਫੇ ਦੀ ਅਹਿਮ ਬੁਨਿਆਦ-ਜਾਤਪਾਤੀ ਵੰਡ-ਵਖਰੇਵੇਂ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ—ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੱਧ ਮਜ਼ਬੂਤ ਤੇ ਪੱਕੇ-ਪੌਰੀ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ, ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਅੰਦਰਲੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੁੱਟੇ ਤੇ ਨਪੀੜੇ ਜਾ ਰਹੇ ਦਲਿਤ ਵਰਗਾਂ ਉਤੇ ਆਰਥਿਕ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਤੇ ਸਮਾਜੀ ਜਬਰ 'ਚ ਨਿਰੰਤਰ ਵਾਧਾ, ਭਾਰਤੀ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਦਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਅੰਗ ਤੇ ਅਟੱਲ ਕਰਮ ਹੈ। ਇਹੋ ਹੈ ਜੋ ਅੱਜ ਸਮੁੱਚੇ ਭਾਰਤ ਅੰਦਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਹੀ ਹੈ ਜੋ ਭਾਰਤੀ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਦੀ "ਮੌਤ ਦੀ ਕੁੰਜੀ" (ਐਕਲੀਜ ਹੀਲ) ਹੈ। ਅੰਨ੍ਹੀ ਲੁੱਟ-ਖਸੁੱਟ ਤੇ ਜਬਰ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਮਿਹਨਤਕਸ਼, ਵਰਗਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਭਾਰਤ ਭਰੇ ਦੀਆਂ ਆਪਣੇ ਹੱਕਾਂ ਤੇ ਹਿਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਜਾਗਰੂਕ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਕੌਮਾਂ, ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਾਵਨਵਾਦ ਦੇ ਹੱਲੇ ਹੇਠ ਆ ਰਹੀਆਂ ਧਾਰਮਿਕ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਅਤੇ ਜਾਤ-ਪਾਤੀ ਵਿਤਕਰੇ ਤੇ ਜਬਰ ਦੇ ਸਤਾਏ ਦਲਿਤ ਵਰਗਾਂ ਅੰਦਰ, ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀਆਂ ਲੁੱਟ-ਖਸੁੱਟ, ਜਬਰ ਤੇ ਵਿਤਕਰੇ ਭਰੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਤੇ ਫਾਸ਼ੀ ਅਮਲਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਤਿੱਖੀ ਔਖ ਤੇ ਰੋਹ ਭਰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਹਿੱਸੇ, ਜਾਬਰ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਰੁੱਧ ਜੱਦੋਜਹਿਦ ਅੰਦਰ ਜਾਨਦਾਰ ਰੋਲ ਨਿਭਾਉਣ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਪਾਲਦੇ ਹਨ। ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਤੇ ਨਵ-ਜਮਹੂਰੀ ਇਨਕਲਾਬ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਨੂੰ ਪਰਣਾਈਆਂ ਪੁੱਲੋਤਾਰੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਤਾਕਤਾਂ ਨੂੰ, ਇਹਨਾਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਮਲ 'ਚ ਸਾਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਲਾਜ਼ਮੀ ਢਾਂਚੇ ਦਾਅਪੋਚ, ਪ੍ਰੋਤਸਾਹ ਤੇ ਨਾਹਰੇ ਘੜਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਵਰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਉਤੇ ਆਪਣੀ ਸਿਆਸੀ ਲੀਡਰ ਸ਼ਿਪ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਇਹ ਇਕ ਹੱਕੀਕਤ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਕੇਂਦਰੀ ਤੇ ਉਤਰੀ ਭਾਰਤ ਦੇ 'ਹਿੰਦੀ ਖੇਤਰ' ਦੀ ਹਿੰਦੂ ਵਸੋਂ ਦੇ ਤਕੜੇ ਹਿੱਸੇ (ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਮੱਧ ਵਰਗ) ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਇਸ ਪਿਛਾਖੜੀ/ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹ ਨੂੰ ਤਕੜਾ ਹੁੰਗਾਰਾ ਭਰ ਰਹੇ ਤੇ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਦੇ ਇਸ ਅਮਲ ਨੂੰ ਜਨਤਕ ਢੰਗੀ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਹੱਕੀਕਤ ਨੂੰ ਅਣਡਿੱਠ ਕਰਨਾ ਇਕ ਵੱਡੀ ਭੁੱਲ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਸਿਆਸੀ ਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਗੰਭੀਰ ਕੁਰਾਹੇ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਣ ਦਾ ਅਧਾਰ ਤੇ ਸਾਧਨ ਹੋ

ਨਿਬੜੇਗੀ।

(11) ਭਾਰਤ ਅੰਦਰ ਜ਼ੋਰ ਫੜ ਰਹੇ ਇਸ ਫਾਸੀਵਾਦੀ ਰੁਝਾਣ ਦੇ ਪਰਸੰਗ ਵਿਚ, ਇਹ ਦੇਖਣਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਵਸੋਂ ਦੇ ਅੱਡ ਅੱਡ ਹਿੱਸਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਤੇ ਕਿਸ ਰੁਖ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਪ੍ਰਤੀ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਰਵੱਈਆ ਤੇ ਵਤੀਰਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ? ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਇਸ ਫਾਸੀ ਜਬਰ ਦੀ ਵੱਧ ਤਿੱਖੀ ਮਾਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਰਕੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਵਰਗਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸਹਿਣੀ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ (ਠੋਸ ਤੱਥ, ਅੰਕੜੇ ਤੇ ਵੇਰਵੇ ਇਸਦਾ ਮੂੰਹ-ਬੱਲਦਾ ਸਬੂਤ ਹਨ) ਅਤੇ ਮਕਾਰ ਹਾਕਮਾਂ ਹੱਥੋਂ, ਹਿੰਦੂ ਵਰਗ ਦੇ ਗੁਮਰਾਹ ਹੋਏ ਕਾਫੀ ਹਿੱਸੇ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਇਸ ਪਿਛਾਖੜੀ/ਫਾਸੀਵਾਦੀ ਪੈਂਤੜੇ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹਮ-ਖੁਲ੍ਹੀ ਜਾਂ ਘੱਟ-ਜ਼ਾਹਰਾ ਹਮਾਇਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਇਸ ਲਈ, ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਵਰਗਾਂ ਅੰਦਰ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਫਿਰਕੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਫਿਰਕੂ ਤਾਅਸਬ ਅਤੇ ਗੁੱਸੇ ਦੀਆਂ ਭਾਵ-ਨਾਵਾਂ ਦਾ ਹੋਣਾ ਇਕ ਸੁਭਾਵਕ ਕਰਮ ਹੈ। ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ, ਸਮਾਜ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਵਰਗਾਂ ਅੰਦਰ ਵਧ ਰਹੀ ਇਹ ਫਿਰਕੂ ਵੰਡ, ਨਫਰਤ 'ਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣੀ, ਇਨਕਲਾਬੀ ਜਮਹੂਰੀ ਲਹਿਰ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਦੇ ਰਾਹ 'ਚ ਇਕ ਗੰਭੀਰ ਅੜਿੱਕਾ, ਇਕ ਗੰਭੀਰ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਲਈ, ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਰੈਸ਼ਨੇਲ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

(12) ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਠੋਸ ਹਾਲਤਾਂ ਦੇ ਪਰਸੰਗ 'ਚ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ, ਜ਼ੋਕਰ ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਵਸੋਂ ਦੇ ਤਕੜੇ ਹਿੱਸੇ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਰੂਪ 'ਚ ਫਾਸੀ ਪੈਂਤੜੇ ਦਾ ਪੱਖ ਪੂਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਇਨਕਲਾਬੀ ਜਮਹੂਰੀ ਤਾਕਤਾਂ ਦਾ ਇਹ ਕਾਰਜ ਤੇ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ, ਉਹ, ਹਿੰਦੂ ਵਸੋਂ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਹਿੱਸਿਆਂ ਨੂੰ ਜਮਹੂਰੀ ਪੈਂਤੜੇ 'ਤੇ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਫਿਰਕੂ, ਫਾਸੀਵਾਦੀ ਪੈਂਤੜੇ ਵਿਰੁਧ ਸਰਗਰਮ ਤੇ ਲਾਮਬੰਦ ਕਰਨ। ਜ਼ੋਕਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਾਵਨਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠ ਆਏ ਇਹਨਾਂ ਹਿੱਸਿਆਂ ਅੰਦਰ, ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਤੰਗਨਜ਼ਰ ਰੁਝਾਨਾਂ ("ਖਾਲਿਸਤਾਨੀ ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦ" ਜਾਂ "ਫਿਰਕੂ ਜਨੂੰਨੀਆਂ") ਖਿਲਾਫ ਹੀ ਤਵਾ ਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਅਮਲ ਸਿਧੇ ਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਰੂਪ 'ਚ ਫਿਰਕੂ ਪਾੜੇ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਦਾ ਹੀ ਸਾਧਨ ਹੋ ਨਿਬੜਦਾ ਹੈ। (ਕਿਉਂਕਿ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਵਰਗਾਂ ਵਿਰੁਧ ਇਸੇ ਜ਼ਹਿਰੀਲੇ ਪ੍ਰਾਪੋਗੈਂਡੇ ਦੇ ਆਸਰੇ ਹੀ ਤਾਂ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮ ਇਹਨਾਂ 'ਹਿੰਦੂ' ਹਿੱਸਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿਛਾਖੜੀ/

ਫਾਸੀਵਾਦੀ ਪੈਂਤੜੇ ਦੇ ਹੱਕ 'ਚ ਲਾਮਬੰਦ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ) ਕੁਝ 'ਨਕਸਲੀ' ਧੜਿਆਂ ਦੀ ਇਸ ਗਲਤ ਤੇ ਉਲਟੀ ਸੱਚ ਸਦਕਾ ਹੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ 'ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਵਿਰੋਧੀ ਪ੍ਰਚਾਰ' ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਸ ਬੈਠ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੋਨਾਂ ਦੀ 'ਫਿਰਕੂ ਜਨੂੰਨ' ਵਿਰੁੱਧ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਤੇ ਸੁਰ ਹੋਰਾਠੀ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸਾਝੀ ਹੋ ਨਿਬੜੀ ਹੈ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਵਰਗਾਂ ਨੂੰ ਖਰੇ ਜਮ-ਹੂਰੀ ਪੈਂਤੜੇ 'ਤੇ ਲਿਆਉਣ ਲਈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਚਣ-ਹਾਰ ਲਹਿਜੇ 'ਚ ਇਹ ਗੱਲ ਸਮਝਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਸਮੁੱਚੇ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਵਰਗ ਪ੍ਰਤੀ ਧਾਰੀ ਤੰਗ ਨਜ਼ਰ ਤੇ ਫਿਰਕੂ ਪਹੁੰਚ, ਖੁਦ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਹੀ (ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮਾਂ ਵਿਰੁਧ ਵਿੱਚੀ) ਹੱਕੀ ਜੱਦੋਜਹਿਦ ਨੂੰ ਅਤੇ ਸਭਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਕਾਜ਼ ਨੂੰ ਮਾੜੇ-ਰੁਖ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਨ, ਅਤੇ ਇਉਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੀ ਦੁਸ਼ਮਣ-ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ 'ਚ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

(13) ਸਮੱਸਿਆ ਦੀ ਇਸ ਰੂਪ ਠੋਸ ਪਛਾਣ-ਕਾਰੀ ਅਤੇ ਅੱਡ-ਅੱਡ ਵਰਗਾਂ ਅੰਦਰ ਪਰਚਾਰ ਤੇ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਇਹ ਹਕੀਕਤ-ਮੁਖੀ ਵਖਰੇਵਾਂ ਹੀ ਸਮੁੱਚੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੰਗਰਾਮੀ ਸਾਝ ਉਸਾਰਨ 'ਚ ਵਧੇਰੇ ਅਸਰਦਾਰ ਤੇ ਸਹਾਈ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਸਮੁੱਚੇ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਨੂੰ, ਨਕਾਰਾਤਮਿਕ ਪੈਂਤੜੇ ਤੋਂ "ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਾਈ" ਦੇ ਠਕਾਰੇ ਕਾਰਜ ਤਕ ਸੰਗੋੜ ਦੇਣਾ, ਅਸਲੋਂ ਹੀ ਗਲਤ ਦਿਸ਼ਾ ਅਖ-ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਹੈ। "ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਨੂੰ ਭਾਂਜ ਦੇਣ" ਦੇ ਨਕਾਰੂ ਪੈਂਤੜੇ ਦੇ ਉਲਟ, ਇਨਕਲਾਬੀ ਕਮਿਊ-ਨਿਸਟਾਂ ਨੂੰ, ਲੁਟੇਰੇ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਰੁੱਧ ਸਭਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੀ "ਸੰਗਰਾਮੀ ਸਾਝ ਉਸਾਰਨ" ਦਾ ਹਾਂ-ਪੱਖੀ ਤੇ ਉਸਾਰੂ ਪੈਂਤੜਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਤੇ ਉਭਾਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

(14) ਫਾਸੀਵਾਦ ਦੇ ਸੰਬੰਧ 'ਚ ਪੂਰ-ਗਹਿਰਾਈ ਤੱਕ ਸਮਝਣ ਵਾਲੀ ਆਖਰੀ ਗੱਲ, ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮਾਂ ਵਲੋਂ ਛੇੜੇ ਹਿੰਦੂ-ਪੁਨਰਵਾਦ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਦੀਆਂ ਅਤਿ ਗੰਭੀਰ ਮੰਤਕੀ ਅਰਥ-ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹਕੀਕੀ ਰੂਪ 'ਚ ਸਮਝਣਾ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਹੁਣੇ ਤੋਂ ਸੁਚਤ ਵਤੀਰਾ ਤੇ ਦਰੁਸਤ-ਨੀਤੀ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਸੰਸਾਰ ਇਤਿਹਾਸ ਅੰਦਰ ਉਭਰੇ ਅਜਿਹੇ ਫਾਸੀ-ਵਾਦੀ ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਦਾ ਸਮੁੱਚਾ ਤਜਰਬਾ ਇਹ ਦਰ-ਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਾਕਮ ਵਰਗ ਵਲੋਂ ਇਕ ਵਾਰ ਸੁਚੱਤ ਤੇ ਵਿਉਂਤਬੱਧ ਰੂਪ 'ਚ ਛੇੜਿਆ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਵੀ

ਵਾਸੀਵਾਦ ਅਮਲ, ਆਪਣੀ ਮੰਤਰ ਮੰਜਲ ਤਕ ਪਹੁੰਚਣ ਦੀ ਹੁੰਸ ਤੇ ਵਿਸ਼ਾ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਵਾਸੀਵਾਦੀ ਪੱਤੜਾ ਹਾਕਮ ਵਰਗ ਅੰਦਰਲੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਾਂ ਗੁੱਟ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਨੂੰ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਖਤਰੇ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ, ਸਮੁੱਚੇ ਲੋਟੂ ਹੁਕਮਰਾਨ ਵਰਗ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨੂੰ ਦਰਪੇਸ਼ ਸੰਕਟ ਦੀ ਉਪਜ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵਿਅਕਤੀ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੇ ਉਸਦੇ ਗੁੱਟ ਦੀਆਂ ਸਿਆਸੀ ਲੋੜਾਂ ਤੇ ਗਿਣਤੀਆਂ-ਮਿਣਤੀਆਂ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਸੰਕਟ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਲੋਟੂ ਢਾਚੇ ਦੀ ਸਲਾਮਤੀ ਦੇ ਯਤਨ ਤੇ ਉਪਾਅ ਵਜੋਂ, ਵਾਸੀਵਾਦ ਦੀ ਲੋੜ ਅਟੱਲ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਾਂ ਹੁਕਮਰਾਨ ਗੁੱਟ ਇਸ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਲੋੜ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਉਸਨੂੰ ਦੇਰ-ਅਵੇਰ ਹਕੂਮਤੀ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਲਾਭੇ ਕਰ ਦੇਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਹਾਕਮ ਵਰਗ ਅੰਤਮ ਤੌਰ ਤੇ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੇ ਗੁੱਟ ਨੂੰ ਲੋੜ ਲੈਣ ਜਾਂ ਸਿੰਗਾਰ ਲੈਣ 'ਚ ਸਫਲ ਹੋ ਨਿਬੜਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ, ਸਮੇਂ ਦੀ ਮੰਗ ਉੱਤੇ ਪੂਰਾ ਉਤਰ ਸਕੇ। ਇਸ ਅਮਲ ਦੌਰਾਨ ਹਾਕਮ ਵਰਗ ਵਲੋਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਵਿਅਕਤੀਆਂ/ਗੁੱਟਾਂ ਨੂੰ ਅਜਮਾਉਣ ਤੇ ਰੱਦਣ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਭਾਵੇਂ ਹਾਕਮ ਵਰਗ ਅੰਦਰਲੇ ਇਸ ਅਮਲ ਨੂੰ ਡੂੰਘੀ ਨੀਝ ਨਾਲ, ਦੇਖਦੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। (ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਅਮਲ ਫੌਰੀ ਸਿਆਸੀ ਘਟਨਾ ਕਰਮਾਂ ਉੱਤੇ ਅਹਿਮ ਅਸਰ ਛੱਡਦਾ ਹੈ) ਪਰ ਹਾਕਮ ਵਰਗ ਅੰਦਰੋਂ ਹੀ ਕਿਸੇ 'ਨੇਕਦਿਲ', 'ਰਹਿਮ-ਦਿਲ' ਜਾਂ 'ਨਰਮ ਦਿਲ' ਵਿਅਕਤੀ ਕੋਲੋਂ ਇਹ ਝਾਕ ਰੱਖਣੀ ਕਿ ਉਹ ਵਾਸੀਵਾਦ ਦੇ ਅਮਲ ਨੂੰ ਠੱਲ੍ਹ ਪਾਉਣ ਜਾਂ ਪੁੱਠਾ ਗੋਤ ਦੇਣ 'ਚ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ, ਗੰਭੀਰ ਭੁਲੇ-ਖਿਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਭੁਲੇਖੇ, ਜਿਹਨਾਂ ਦੀ ਕਮਿਤ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਬੇਤਹਾਸ਼ੇ ਖੂਨ ਨਾਲ ਹੀ ਅਦਾ ਕਰਨੀ ਪਿਆ ਕਰਦੀ ਹੈ।

(15) ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਦੇਖਿਆ, ਭਾਰਤ ਅੰਦਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ ਹਿੰਦੂ-ਪੁਨਰਵਾਦ ਤੇ ਸ਼ਾਵਨਵਾਦ ਦੇ ਫੌਜੀ ਵਰਤਾਰੇ ਦਾ ਮੰਤਰੀ ਸਿੱਟਾ, ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀ ਵਰਗਾਂ ਅਤੇ ਦਲਿਤਾਂ ਦੇ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਵਿਆਪਕ ਪੈਮਾਨੇ 'ਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਵਹਿਸ਼ੀਆਨਾ ਕਤਲੇਆਮਾਂ 'ਚ ਨਿਕਲਣਾ ਹੈ। ਬਕਾਇਦਾ ਵਿਉਂਤਬੱਧ ਰੂਪ 'ਚ ਅਤੇ ਵਿਆਪਕ ਪੈਮਾਨੇ 'ਤੇ, ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਵਿੱਢ ਜ਼ਹਿਰੀਲੇ ਪ੍ਰਾਪੋਗੈਂਡ ਨੇ, ਅੰਤ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਚੁੰਗ ਵਸੂਲਣੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੁਖਾਂਤਕ ਹੋਣੀ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਇਕੋ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹੀ ਰੋਕਿਆ ਤੇ ਟਾਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਢੰਗ ਇਹ ਹੈ ਇਸ

ਜਾਬਰ ਰਾਜ-ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਨੂੰ ਮੁੱਢੋਂ-ਮੁੱਢੋਂ ਉਖਾੜ ਸੁੱਟਿਆ ਜਾਵੇ। ਜੋੜਰ ਜੜਰ ਦੀ ਇਸ ਮਸ਼ੀਨ ਨੂੰ ਮੁਕੰਮਲ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਖੇੜਿਆ ਤੇ ਭੇਨਿਆ-ਤੋੜਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਤਾਂ ਇਸਦੇ ਰਬਵਾਲ' ਭਲੇ ਹੀ ਬਦਲ ਜਾਣ ਪਰ ਇਸਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸੁਭਾਅ, ਇਸਦੀ ਵਾਸੀ ਵਿਤਰੰਤ ਨੇ ਤਬਦੀਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ, ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਦੇ ਇਸ ਦੀ ਖੂਨ ਦੀ ਪਿਆਸ ਬੁਝਣੀ ਹੈ। ਜਬਰ ਦੀ ਇਸ ਮਸ਼ੀਨ ਦੀ ਚਾਲਕ ਸੀਟ ਉੱਤੇ ਬੈਠੇ ਸ਼ਾਤਰ ਦਿਮਾਗ, ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸਿਆਂ ਨੂੰ ਭਰਮਾਉਣ ਤੇ ਭੁਚਲਾਉਣ ਦੀਆਂ ਚਾਲਾਂ ਤਾਂ ਖੋਡ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਮੂਹਰੇ 'ਸਮਝੋ' ਤੇ 'ਸੁਲਾਹ ਸਵਾਏ' ਦੇ 'ਸੋਨ-ਮਿਰਗ' ਵੀ ਦੌੜਾ ਸੜਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਸਲੀ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਤੇ ਮਨੋਰਥ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਬਦਲਣੇ। ਮੂੰਹ 'ਚੋਂ 'ਰਾਮ ਰਾਮ' ਉਚਰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ, ਉਹ ਬਗਲ ਅੰਦਰਲੀਆਂ ਫੁਰੀਆਂ ਉੱਤੇ ਰੋਤੀ ਚਲਾ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ।

ਸੋ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ 'ਚ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮਾਂ ਵਲੋਂ ਇਹ ਦੋਨੋਂ ਅਮਲ ਨਾਲ ਨਾਲ ਚਲਦੇ ਰਹਿਣਗੇ : ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੇ ਕੁਝ ਧਨਾਢ ਹਿੱਸਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਰਲਾਉਣ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਭੁਚਲਾਉਣ ਤੇ ਵਸੂਲਾਉਣ ਦੇ ਉਪਰਾਲੇ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ, ਅਤੇ ਅੰਤ ਨੂੰ, ਨਾਜੀਵਾਦੀ ਲੀਹਾਂ ਉੱਤੇ, ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਭਿਆਨਕ ਕਤਲੇਆਮਾਂ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਵੀ ਚਲਦੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ। ਦੱਖਣੀ ਏਸ਼ੀਆਈ ਖਿੱਤੇ ਅੰਦਰ ਭਾਰਤੀ ਹੁਕਮਰਾਨਾਂ ਦੇ ਭੂਗੋਲਿਕ-ਸਿਆਸੀ ਹਿੱਤਾਂ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਇਤਿਹਾਸਕ ਫੈਕਟਰਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰ-ਕਰਮ 'ਤੇ ਉਪਜੇ ਫਿਰਕੂ-ਸ਼ਾਵਨਵਾਦੀ ਸਿਆਸੀ ਤਕਾਜ਼ੇ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਾਵਨਵਾਦ 'ਚੇ ਇੰਸ ਕਹਿਰ ਦੀ ਮੁੱਖ ਧਾਰ, ਬਹੁਤ ਕਰਕੇ, ਮੁਸਲਿਮ ਵਰਗ ਵੱਲ ਹੀ ਸੋਧਤ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਅਤੇ ਹਾਕਮ ਵਰਗ ਦੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਲੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪਲੱਸਣ ਤੇ ਵਰਚਾਉਣ ਦੀ ਸਿਆਸੀ ਪਾਲਸੀ ਦੀ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਵਕਾਲਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਪਰ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਵਿਛਾਈਆਂ ਫਿਰਕੂ ਨਫਰਤ ਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਦੀਆਂ 'ਬਹੁਦੀ ਸੁਰੰਗਾਂ' ਠਿੱਸੇ ਵੀ ਮੌਕੇ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਵਰਗ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸੱਥਰ ਵਿਛਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਇਨਕਲਾਬੀ ਜਮਹੂਰੀ ਤਾਕਤਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਭਵਿਖ ਨਕਸ਼ੇ ਨੂੰ ਮੁੱਢੋਂ-ਨਜ਼ਰ ਰਖਦਿਆਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਕਾਰਜਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਨੂੰ ਵੇਲੇ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਕਾਰਜਾਂ ਮੁਤਾਬਕ ਉਲੀਕਿਆ ਅਤੇ ਵਿਉਂਤਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

(16) ਇਸ ਵਿਚਾਰ-ਚਰਚਾ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ 'ਚ

ਕਮਿ: ਇਨ: ਲਹਿਰ ਦੇ ਉਹਨਾਂ ਸੁਚਿਰਦ ਹਿੱਸਿਆਂ ਨੂੰ, ਜਿਹੜੇ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਹਥਲੇ ਮਸਲੇ ਪ੍ਰਤੀ ਗਲਤ ਸਮਝ ਤੇ ਗੌਰ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲੀਹ ਦੇ ਕੁਲਹਿਣੇ ਅਸਰ ਹੇਠ ਆਏ ਹੋਏ ਹਨ, ਆਪਣੇ ਸਮੁੱਚੇ ਨੀਤੀ-ਪ੍ਰੋਤਤਿਆਂ ਤੇ, ਕਾਰਜਾਂ-ਅਮਲਾਂ ਉਤੇ ਮੁੜ-ਝਾਤ ਮਾਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਅਸਲੇ ਹੀ ਗਲਤ ਦਿਸ਼ਾ ਵੱਧ ਧੱਕ ਰਹੀ ਸਿਆਸੀ ਲੀਹ ਦੀਆਂ ਸਿਧਾਂਤਕ ਬੁਨਿਆਦਾਂ ਨੂੰ ਪਤਚੋਲਵੀਂ ਨਜ਼ਰ ਰੋਠ ਲਿਆਉਣ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਜੇ ਕੁਝ ਉਹ ਅੱਜ ਰਹ-ਗੁਜ਼ਰ ਰਹੇ ਹਨ ਉਹ ਵੀ ਕੋਈ ਘੱਟ ਗਲਤ ਜਾਂ ਗੰਭੀਰ ਨਹੀਂ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਿਆਸੀ ਲੀਹ ਦਾ ਮੰਤਕ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭਵਿੱਖ ਅੰਦਰ ਜਿਸ ਉਲਟ ਇਨਕ-ਲਾਬੀ ਚਿੱਕਤ ਵਿਚ ਲਿਜਾ ਸੁਟੇਗਾ ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਫਸੋਸਨਾਕ ਤੇ ਘਾਤਕ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਪਰ ਬਿਆਨੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਨੁਕਤਿਆਂ ਉਤੇ ਆਪਣੀ ਘਚੋਲੇ-ਗਰੱਸੀ ਸਮਝ ਤੇ ਗਲਤ ਸਿਆਸੀ ਸੋਧ ਸਦਕਾ, ਉਹ, ਜਿਸ ਜਗ੍ਹਾ

ਉਤੇ ਅੱਜ ਪਹੁੰਚ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਇਸਦਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਖਿਆਲ ਤੇ ਚਿੰਤ-ਚੇਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇਸੇ ਹੀ ਗਲਤ ਸਿਆਸੀ ਲੀਹ ਦਾ ਮੰਤਕ ਤੇ ਧੁੱਸ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ 'ਚ ਜਿਹੜੀ 'ਖੱਡ' ਵਿਚ ਲਿਜਾ ਸੁਟੇਗੀ, ਉਸਦੀ ਉਹ ਅੱਜ ਕਲਪਨਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਮੰਦਹੋਣੀ ਨੂੰ ਟਾਲਣ ਲਈ 'ਮਨ ਦੀ ਸਫਾਈ' ਤੇ 'ਨੇਕ ਇਛਾਵਾਂ' ਹੀ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਨਜ਼ਰੀਏ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਤਿੱਕੀ ਸਿਆਸੀ ਸੂਝ-ਦਿਸ਼ਟੀ ਤੇ ਜੁਰਅਤ-ਮੰਦ ਸਿਆਸੀ ਪ੍ਰੋਤਤੋ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਤਿ-ਹਾਸ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਤਿਲ੍ਹ-ਕਠੇ ਮੰਤ ਹੀ ਤਾਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਦ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਗੁੱਸੇ ਤੇ ਸਿਆਸੀ ਜਿਗਰੇ ਨੂੰ ਰਿਖੀਆਂ ਵੰਗਾਰਾਂ ਤੇ ਕਰੜੇ ਇਮ-ਤਿਹਾਨਾਂ ਦੇ ਸਨਪੁੱਖ ਅਪਣੇ 'ਅਸਲੇ' ਦਾ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ।

0

ਦੋ ਚਿੱਠੀਆਂ

ਸੰਪਾਦਕ ਜੀਓ !

"ਸਮਤਾ" ਦੇ ਫਰਵਰੀ ਅੰਕ ਵਿਚ ਜਿਥੇ "ਸੰਖੇਪ ਟਿਪਣੀਆਂ" ਇਕ ਅਸਲੇ ਹੀ ਨਵਾਂ ਫੀਚਰ ਹੈ ਉਥੇ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਮੇਂ ਦੀ ਪੌਤ ਵਿਚ ਵਾਪਰ ਰਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਸੁਚੇਤ ਕਰਨ ਦਾ ਵੀ ਠੀਕ ਉਪਰਾਲਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਇਨਕਲਾਬੀ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ ਜੋ "ਮਾਰਕਸ-ਵਾਦ-ਲੈਨਿਨਵਾਦ" ਦੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸ਼ਰਤ ਨੂੰ ਸਿਧਾਂਤਕ ਅਤੇ ਜਥੇਬੰਦਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਟਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਕੇਂਦਰ ਦੀ ਠੀਕ ਆਮ ਸੋਧ ਲਈ ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ।

"ਸਮਤਾ" ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਮੋਰਠ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰੀ-ਮਸੀਨਰੀ ਰਾਹੀਂ ਕਤਲੋਗਾਰਦ ਹੈ ਉਥੇ 'ਸਮਤਾ' ਨੇ ਅਜੇ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਅੰਦਰ ਰਹਿ ਰਹੀਆਂ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਅਤੇ ਦਲਿਤ ਵਰਗ ਦੀ ਠੀਕ ਤਸਵੀਰ, ਨਿਰਣੈ ਅਤੇ ਕੋਈ ਸੋਧ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਦੇਸ਼ ਅੰਦਰ 'ਵੈਡਰਲ-ਵਾਰ' ਦੀ ਸਥਾ-ਪਤੀ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਠੋਸ ਕਦਮ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ।

ਬਾਕੀ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ "ਧਰਮ" ਬਾਰੇ ਇਕੋ ਪੀਮਾਨਾ ਫਿੱਟ ਕਰਨੀ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਅਧਾਰ ਉਤੇ ਕਈ ਬਾਂ "ਸਰਕਾਰ" ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਚਲ ਰਹੇ "ਘੋਲ" ਨੂੰ ਸਿਰਫ 'ਪਿਛਾਖੁੜੀ ਜਾਂ ਕੁਰਸੀ-ਯੁੱਧ' ਦਾ ਛਤਵਾ ਦੇ ਦੇਣਾ-ਕਠਮੁੱਲਾਵਾਦ ਅਤੇ ਸਕੀਰਣਾਵਾਦੀ ਰੁਝਾਣ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਆਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਆਪ ਇਕ ਠੀਕ ਵਾਰਮੂਲੇਸ਼ਨ ਲਈ 'ਸਮਤਾ' ਅੰਦਰ ਬਹਿਸ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ

ਕਰੇਗੇ।

ਬਾਕੀ "ਸਮਤਾ" ਇਨਕਲਾਬੀ ਕੇਂਦਰ ਅਤੇ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਵਿਅਕਤੀਤਵ ਅੱਜ ਇਕ ਮਹੱਤਵ ਪੂਰਨ ਰੋਲ ਨਿਭਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ, "ਕੇਂਦਰ-ਬਿੰਦੂ ਬਣਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਹੁਕਮਰਾਨ ਖੇਤਰੀ ਕਾਰਨਾਂ ਅਤੇ ਸਮੱਸਿਆਂ ਨੂੰ ਜਮਹੂਰੀ ਪ੍ਰੋਤਤੋ ਤੋਂ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਲਝਾ ਰੰਗੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਅੱਤਵਾਦ ਅਤੇ ਵੱਖਵਾਦ ਦੇ ਨਾਹਰੇ ਬੁਲੰਦ ਹੋਣ ਅਤੇ ਫਿਰ "ਦੇਸ਼ ਦੀ ਏਕਤਾ" ਦਾ ਰਾਗ ਅਲਾਪਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਓਝਲ ਕਰਕੇ ਹੋਰ ਦਮਨਕਾਰੀ ਤੌਰ-ਤਰੀਕਿਆਂ ਦਾ ਰਾਹ ਪੱਧਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ, ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਇਹ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਫਸੋਸ ਤਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਾਰਕਸੀ-ਲੈਨਿਨੀ ਕਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਵੀ "ਕੇਂਦਰ" ਦੀ ਬੱਲੀ ਬੁੱਲਦੇ ਹਨ ਅੰਤ 'ਸੁਰਖ ਰੇਖਾ' ਜਿਸ ਨੇ "ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਠੱਕੇ" ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ੋਬੇ ਵਿੱਚੋਂ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਇਸ ਇਕ ਸਮੇਂ ਤਾਂ ਲਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਸੀ. ਆਰ. ਪੀ. ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਕੁੰਨ 'ਸਾਝਾ ਫ਼ਰੋਟ' ਬਣਾ ਲੈਣਗੇ।

ਅੱਜ ਦੇ ਅਤਿ ਨਾਜ਼ਕ ਅਤੇ ਅਹਿਮ ਮੰਤ ਉਤੇ ਤੁਸੀਂ ਜਿਸ ਦਿੜ੍ਹਤਾ ਅਤੇ ਦਲੇਰੀ ਨਾਲ "ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਦਰਦ" ਬਣਕੇ ਸੰਦਾਨ ਵਿਚ ਸਰਗਰਮ ਹੋ—ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੀ ਦਾਦ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਤੁਹਾਡੇ ਕਦਮ ਨਾਲ ਜਾਂ ਕਹਿ ਲਵੋ ਤੁਹਾਡੀ ਪੌੜ ਦੇ ਹੀ ਰਾਹੀਂ ਹਾਂ। ਇਹ

ਇਕ ਵੱਖਰੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸਿਧਾਂਤਕ-ਪ੍ਰਗਰਮ, ਅਤੇ ਜਥੇਬੰਦਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੁਝ ਵਿਖਰੇਵਾ ਹੈ।

"ਸਮਤਾ" ਦੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ "ਇਨਕਲਾਬੀ ਕੇਂਦਰ ਪੰਜਾਬ" ਦੇ ਕਾਰਕੁੰਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿੱਘੀ-ਵਧਾਈ, ਅਤੇ ਸੂਭ ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਭੇਜਦੇ ਹੋਏ ਅਸੀਂ ਆਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀਆਂ ਅਤੇ ਦਲਿਤ ਵਰਗ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੋਣੀ ਬਾਰੇ ਸਾਡੀ ਨਾਲ

ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰਾ ਸਾਂਝਾ ਕਰਨ ਲਈ "ਸਮਤਾ" ਦੇ ਅਹਿਮ ਵਰਕਿਆਂ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬੰਦਾਂ ਨੂੰ ਥਾਂ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੋਗੇ ਤਾਂ ਜੋ ਸਾਂਝੀ ਇਹ ਭਾਵਨਾ, ਇਹ ਅਵਾਜ਼ ਪਾਠਕਾਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਸਕੇ। ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਤਿਕਾਰ ਸਹਿਤ
ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ

ਪ੍ਰਚਾਰ ਸਕੱਤਰ : ਭਾਰਤੀ ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਦਲਿਤ ਫਰੰਟ

0

ਇਕ ਚਿੱਠੀ ਇੰਗਲੈਂਡ ਤੋਂ

ਮਾਨਯੋਗ ਭਾ ਜੀ,

ਹਾਰਦਿਕ ਸਤਿਕਾਰ। ਫਰਵਰੀ 'ਦੁ' 'ਸਮਤਾ' ਪਰਸੋਂ ਮਿਲਿਆ ਅੱਜ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਵੇਰਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕੇਂਦਰ ਬਾਰੇ ਸਾਡੇ ਸਾਫ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਵਜੋਂ ਹੀ ਹੋਰ ਲਹਿਰਾਂ ਉਹ ਠੀਕ ਹੋਣ ਜਾਂ ਗਲਤ, ਬਾਰਤ ਦੇ ਹਰ ਕੋਨੇ ਵਿਚ ਉੱਠ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਖਾਲਿਸਤਾਨੀਆਂ ਦੀ-ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦੀ ਲਈ ਹਕੂਮਤੀ ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦੀ ਸੰਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦੁੱਸੇ ਵਾਰ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਇਥੇ ਆਏ ਸੀ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਕੁਝ ਦੋਸਤਾਂ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਇਕ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਖੱਬੇ ਪੱਖੀਆਂ ਵਲੋਂ ਖਾਲਿਸਤਾਨੀਆਂ ਦਾ ਪੱਖ ਪੂਰਨ ਦਾ ਟੀਚਾ ਹੀ-ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਤੇ ਹਾਲੇ ਵੀ ਉਹ-ਇਥੇ ਹੀ ਖੜੇ ਹਨ। ਦੂਜਾਂ ਰਿਹਾ 'ਦੇਸ ਪ੍ਰਦੇਸ' ਦਾ, ਕਿ ਉਹ ਖਾਲਿਸਤਾਨੀ ਹੈ, ਪਰ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਪਰਚੇ ਕੀ, ਇਨਕਲਾਬੀ ਹਨ, ਉਹ ਵੀ-ਬਹੁਤਾ ਕਾਂਗਰਸ-ਦੇ ਹੱਕ 'ਚ-ਲਿਖ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਇਕ ਔਧਾ ਪੰਜਾਬ ਨਾ ਈਮਜ ਵਰਗਾ ਵੀ 'ਦੇਸ ਪ੍ਰਦੇਸ' ਦਾ ਹੀ ਜੋੜੀਦਾਰ ਹੈ। ਕੁਝ ਲੋਕ ਜਿਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਲਿਖ ਚੁੱਕੇ ਹੋ ਕਿ ਉਹ (ਜਾਂ ਅਸੀਂ ਵੀ) ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਕਿਸਮ ਦੇ ਜਨੂੰਨੀ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ

ਇਹ ਓਕਾ ਫਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਸੁਝੀ ਕੀ ਥਾਂ ਦੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਆਪਣੀ ਮਨ ਭੁਜੀ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਤੋੜ ਲੱਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਅੱਧਾ ਬੁੰਦ ਆਪਣੇ ਹੀ ਸਾਥੀਆਂ ਤੇ ਫਾਇਰਿੰਗ ਕਰਨ ਦਾ ਮਜ਼ਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਸਮੁੱਚੀ ਖੱਬੀ ਲਹਿਰ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਕੁਦ ਆਪਣੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰੇ, ਹਾਏ ਤਾਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਇਥੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਸਮਤਾ ਦੇ ਸਟੈਂਡ ਲਈ (ਪੰਜਾਬ ਬਾਰੇ) ਜੋ ਸਤਿਕਾਰ ਹੈ, ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਲਈ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਤੁਹਾਡੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਅਤੇ ਮੁਨੱਖਵਾਦੀ ਸੁੱਚ ਦਾ ਹੀ ਸਿੱਟਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਜਦ ਵੀ ਵੇਰ ਪੰਜਾਬ ਆਇਆਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਜ਼ਰੂਰ ਆਵਾਂਗਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਜਿੰਦਗੀ ਜੀਣ ਦਾ ਢੰਗ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਚੋ ਜੋ ਨਾ ਜੀਓ ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਨਰਕ ਹੋਰ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਕਸਰ ਲੋਕ ਪ੍ਰਦੇਸਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪੰਜਾਬ ਜਾ ਕੇ ਵੀ ਤਾਂ ਵਸਦੇ ਹੀ ਹਨ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਾਂਗਾ। ਮੇਰੇ ਵਲੋਂ ਵਿਰ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਹਾਰ-ਦਿਕ ਸਤਿਕਾਰ।

ਤੁਹਾਡਾ ਵੀਰ
ਬਲਦੇਵ ਬਾਵਾ

0

ਆਈ. ਪੀ. ਐਫ. ਦੇ ਡਰਾਫਟ ਵਿੱਚੋਂ

ਜੋ ਕਿ ਆਈ. ਪੀ. ਐਫ. ਦੀ ਤੀਜੀ ਨੋਸ਼ਨਲ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿਚ ਬਹਿਸ਼ ਅਧੀਨ ਲਿਆਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਾਨਫਰੰਸ 20, 21, 22 ਮਾਰਚ 1988 ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ ਯਾਦਗਾਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਵਾਸਤੇ ਕੋਲਾਸ਼ ਕੋਰ—ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਛਪਵਾਇਆ ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਛਪਾਈ ਚੰਨ ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਪ੍ਰੈਸ, ਗੁਰੂ ਨੀਨਕਪੁਰਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਹੋਈ। ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਸਿਰਨਾਵਾਂ—ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ ਨਿਵਾਸ ਡਾਕਖਾਨਾ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ—143002 ਸਾਲਾਨਾ ਚੰਦਾ—15 ਰੁ: ਵਿਦੇਸ਼ ਹਵਾਈ ਡਾਕ ਰਾਹੀਂ 120 ਰੁ: